

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Funkce a frekvence verb dicendi ve vybraných prózách Karla Čapka

Function and frequency of verba dicendi
in selected prose works of Karel Čapek

Bakalářská diplomová práce

Daniel Knápek

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci
ve sdělovacích prostředcích

Vedoucí práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 20. 6. 2019

.....

Daniel Knápek

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval Mgr. Jindřišce Svobodové, Ph. D., za cenné rady, podněty a trpělivost při vedení této bakalářské diplomové práce. Děkuji také své mamince za podporu a důvěru, kterou ve mne po celou dobu studia vkládala, a přítelkyni za to, že ve mě nepřestávala věřit. Bez ani jedné ze jmenovaných by tato práce nikdy nevznikla.

Obsah

Úvod.....	5
1 Verba dicendi.....	7
1.1 Kategorizace verb dicendi.....	8
2 Komunikační funkce, řečové akty	11
2.1 Teorie řečových aktů	11
2.2 Komunikační funkce v mluvnicích češtiny.....	13
2.2.1 Mluvnice češtiny 3	13
2.2.2 Příruční mluvnice češtiny	15
3 Verba dicendi a komunikační funkce	17
3.1 Šoltysova klasifikace verb dicendi	22
4 Promluvvové pásmo vypravěče a postavy	25
4.1 Reprodukovaná řeč	26
5 Principy analýzy	28
5.1 Volba materiálu	28
5.2 Způsob analýzy.....	28
5.3 Výzkumné otázky	31
6 Analýza	32
6.1 Povídky z jedné kapsy	32
6.2 Devatero pohádek	41
6.3 Hordubal.....	50
6.4 Shrnutí a srovnání.....	57
Závěr	63
Anotace.....	65
Resumé	66
Seznam použité literatury a internetových zdrojů	67
Seznam tabulek	70

Úvod

S verby dicendi neboli slovesy pravení se setkáváme prakticky každý den. V rámci běžné komunikace se často vyjadřujeme o výrociích a vyjádřeních jiných lidí nebo o našich vlastních minulých výrociích a každý takový výrok bývá jako citát do naší vlastní promluvy uveden dalším výrokem, uvozovací větou nebo jiným signálem, který nejčastěji obsahuje právě sloveso pravení. V beletrii se tato slovesa typicky objevují v uvozovacích větách přímých a nevlastních přímých řeči nebo v hlavních větách řeči nepřímých. Právě verba dicendi v beletrii, konkrétně ve třech vybraných prózách Karla Čapka, jsou předmětem naší analýzy.

V první kapitole teoretické části naší práce uvedeme definici verb dicendi z hlediska sémantického a syntaktického a představíme užívané způsoby třídění sloves pravení na skupiny a kategorie podle lexikální sémantiky, užívání mluvené či další formy jazyka a syntaktických rysů.

O verbech dicendi a jejich problematice již vyšla řada odborné literatury, z níž se většina zabývá vztahem mezi slovesy pravení a komunikační funkcí výpovědi, a navazuje tak mimo jiné na práci amerických lingvistů J. L. Austina a J. R. Searla, na níž se zaměříme ve druhé kapitole teoretické části naší práce. Na tento výklad navážeme představením pohledů vybraných mluvnic češtiny na komunikační funkce.

V třetí kapitole uvedeme práci Františka Daneše, který se zaměřil na schopnost sloves pravení vyjadřovat výpovědní funkci, a Milady Hirschové, jež blíže zkoumala česká verba dicendi v performativních výpovědích, ve kterých něco vykonáme právě tím, že to řekneme. Závěrečnou část této kapitoly věnujeme publikaci Otakara Šoltyse, v níž sledoval verba dicendi z hlediska jejich věcně sémantické povahy a schopnosti nést metajazykovou informaci a z jejíž klasifikace sloves pravení jsme vycházeli v naší vlastní analýze.

V poslední kapitole teoretické části naší práce se zaměříme na promluvové pásmo vypravěče a promluvové pásmo postav, distinktivní rysy, jež pomáhají s rozlišením těchto dvou pásem, a rozdíly mezi pěti typy reprodukované řeči: řeči přímou, nepřímou, nevlastní přímou, polopřímou a smíšenou.

V praktické části naší práce využijeme poznatků z teoretické části a provedeme analýzu tří knih Karla Čapka různých žánrů: sbírky humoristicky a detektivně zaměřených *Povídek z jedné kapsy*, sbírky *Devatero pohádek* a románu *Hordubal*. Jako základ analýzy využijeme klasifikaci Otakara Šoltyse a zaměříme se na funkci a frekvenci verb dicendi v těchto třech knihách. Naše zkoumání neomezíme jen na uvozovací věty, ale budeme se zabývat též jejich výskytem v pásmu vypravěče obecně a v přímých řečech postav. Kromě toho se též zaměříme na to, zda má na slovesa pravení a jejich použití vliv dokonavost či nedokonavost. Analýzu provedeme u každé z vybraných knih zvlášť a poté přistoupíme k porovnání výsledů napříč všemi třemi díly.

1 Verba dicendi

Verba dicendi neboli slovesa mluvení jsou podle Nového encyklopedického slovníku češtiny slovesa, která označují „činnost spočívající v užívání jazyka, tj. řečovou činnost“¹, již vykonává agentní (levointenční) participant, tedy subjekt². Ze syntaktického hlediska však tato slovesa nemají společné relevantní rysy, mezi verba dicendi totiž patří slovesa netranzitivní³ (např. *Pavel mluví.*), tranzitivní⁴ (např. *Děda vypráví pohádku.*) i ditranzitivní (např. *Karel Janě pošeptal tajemství.*)⁵

Příznačnou vlastností verb dicendi, kterou Šoltys označil za jediný syntaktický rys, o nějž se lze při definici opřít,⁶ je jejich výskyt v rámci reprodukce prvotních výpovědí, tedy v přímé (*Karel řekl: „Na výlet pojedeme ve středu.“*) a nepřímé řeči (*Karel řekl, že na výlet pojedeme ve středu.*), zde však slovesa mluvení bývají často elidována (*Ptal jsem se Karla, kdy pojedeme na výlet, a on že ve středu.*)⁷

Typickými příklady verb dicendi jsou slovesa *řici* (případně jeho imperfektní protějšek *říkat*) a *mluvit*, která nejlépe odpovídají definici „sloveso označující činnost spočívající v užívání jazyka“ a jsou sémanticky nejčistší. Jejich sémantikou je

---

¹ HIRSCHOVÁ, Milada. VERBUM DICENDI. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VERBUM DICENDI>.

² DANEŠ, František. Verba dicendi a výpovědní funkce, in: *Studia Slavica Pragensia*. Praha, 1973, s. 115.

³ Slovesa bez přímého předmětu.

⁴ Jedná se o slovesa vyžadující předmět, viz např. DVOŘÁK, Věra. TRANZITIVNÍ SLOVESO. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TRANZITIVNÍ SLOVESO>

⁵ HIRSCHOVÁ, Milada. VERBUM DICENDI. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VERBUM DICENDI>

⁶ ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, s. 26.

⁷ HIRSCHOVÁ, Milada. VERBUM DICENDI. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VERBUM DICENDI>.

„vyjádřit slovy“⁸, respektive „vyjadřovat myšlenky artikulovanou řečí“⁹. Ve vztahu k těmto slovesům pak lze vždy charakterizovat sémantiku ostatních sloves mluvení, jež vždy obsahují informaci navíc (např. o prostředku komunikace – *mailovat*), nebo nedosahují kvality artikulované řeči (např. *zabručet*).¹⁰

1.1 Kategorizace verb dicendi

Třídít slovesa mluvení na skupiny a kategorie lze z několika hledisek. V Novém encyklopedickém slovníku češtiny nalezneme roztrídění verb dicendi podle lexikální sémantiky. Za základní verbum dicendi je v něm označeno sloveso *mluvit* a ostatní se charakterizují podle vztahu k němu podle toho, jakou informaci sémantika daného slovesa obsahuje nad rámec slovesa *mluvit*:

- a) „mluvit + způsob řečového projevu“, např. *breptat*, *mumlat*, *koktat* nebo *slabikovat*;
- b) „mluvit + zvuková charakteristika projevu“, např. *šeptat*, *křičet*, *ječet*, *hučet*, *řvát* nebo *syčet*;
- c) „mluvit + prostředek komunikace“, např. *telefonovat*, *volat*, *telegrafovat*, *mailovat*, *chatovat* nebo *esemeskovat*;
- d) „mluvit + forma komunikace na tzv. sociálních sítích“, např. *postovat*, *lajkovat*, *tweetovat*, *sdílet* nebo *sharovat*;
- e) „mluvit + určení fáze komunikačního aktu“, např. *promluvit*, *domluvit*, *začít*, *pokračovat*, *odpovědět*, *dodávat*, *končit* nebo *reagovat* (slovy);
- f) „mluvit + určení komunikační funkce projevu“, např. *říci*, *oznámit*, *poručit*, *zakázat*, *ptát se*, *slíbit* nebo *dovolit*; do této skupiny také patří rozsáhlá skupina sloves označujících činnosti, jež lze verbálně

---

⁸ FILIPEC, Josef, František DANĚŠ a Vladimír MEJSTRÍK. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vydání 4. Praha: Academia, 2005, s. 373.

⁹ Tamtéž, s. 183.

¹⁰ SVOBODOVÁ, Jindra. Sémantika sloves mluvení v uvozovacích větách uměleckého textu. In: *Studia Bohemica X*. Editor Petr POŘÍZKA. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 153.

realizovat, nikoliv však výhradně řečovou činnost, např. *jmenovat, chválit, protestovat*.¹¹

Fungování verb dicendi jako predikátorů¹² uceleně popsali Daneš a Hlavsa ve Větných vzorcích v češtině, kde jsou z hlediska chápání užívání jazyka slovesa mluvení (resp. konkrétní predikátory) rozdělena do několika kategorií:

- a) predikátory vyjadřující užívání jazyka pouze mluvenou (zvukovou) formou, např. *mluvit, povídat, telefonovat nebo šeptat*;
- b) predikátory vyjadřující užívání jazyka mluvenou i psanou formou, např. *sdělit, oznámit nebo požádat*; některá z těchto sloves vyjadřují psanou formu pouze sekundárně (či přeneseně), primární je forma mluvená, např. *hlásit, vyprávět*;
- c) predikátory vyjadřující užívání jazyka pouze psanou formou, např. *psát, zapisovat, zaznamenávat*;
- d) predikátory vyjadřující užívání jazyka přirozeného spolu s jinými prostředky komunikace, např. *čmárat, popisovat*;
- e) predikátory vyjadřující užívání jazyka pouze jako jeden z možných způsobů dosažení cíle, např. *lákat, nutit, přesvědčovat*.¹³

Daneš a Hlavsa dále třídí verba dicendi ze syntakticky relevantního hlediska, tedy podle toho, zda vyjadřují pouze řečovou činnost, nebo i její záměr či informaci touto činností předanou. Jedná se o následující tři skupiny predikátorů:

---

¹¹ HIRSCHOVÁ, Milada. VERBUM DICENDI. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/VERBUM DICENDI>

¹² Jedná se o slovesné výrazy v pozici predikátu v jednom ze svých významů, více viz např.: DANEŠ, František. DVOUROVINNÁ VALENČNÍ SYNTAX. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/DVOUROVINNÁ VALENČNÍ SYNTAX>; nebo KARLÍK, Petr. PŘÍSUDEK. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSUDEK>

¹³ DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Větné vzorce v češtině*. 2. opr. vyd. Praha: Academia, 1987, s. 164.

- a) predikátory vyjadřující jen řečovou činnost bez záměru či předané informace, např. *mluvit*, *psát* nebo *vyprávět*, ale též slovesa jako *šeptat*, *koktat*, *čmárat*, která tuto řečovou činnost kvalifikují nebo hodnotí její způsob;
- b) predikátory vyjadřující řečovou činnost a zároveň předanou informaci, pro niž obsahují valenční pozici, např. *mluvit (o fotbale)*, *napsat (dopis)*, *zabreptat (něco)* nebo *pošeptat (někomu něco)*;
- c) predikátory vyjadřující řečovou činnost a zároveň její záměr, např. *rozkázat (někomu něco)*, *poděkovat (někomu za něco)*, *ptát se (někoho na něco)*; jedná se tedy o predikátory, jejichž jisté užití bývá nazýváno performativním a které zároveň umožňuje charakterizovat u každé výpovědi to, co bychom mohli nazvat výpovědní funkcí.¹⁴

---

¹⁴ DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Větné vzorce v češtině*. 2. opr. vyd. Praha: Academia, 1987, s. 164–165.

2 Komunikační funkce, řečové akty

2.1 Teorie řečových aktů

Za zakladatele teorie řečových aktů je pokládán John Langshaw Austin, jehož soubor přednášek *How to Do Things with Words* vyšel v roce 2000 v českém překladu pod názvem *Jak udělat něco slovy*¹⁵. Ve svých přednáškách se zabývá performativními výpověďmi, tedy výpověďmi, ve kterých něco říci zároveň znamená něco udělat (např. *Křtím tuto loď jménem Královna Alžběta*.¹⁶). Dále pak Austin poukazuje na to, že stejná věta může být v různých situacích použita s rozdílným smyslem či rozdílnou referencí,¹⁷ a vyděluje tři současně realizované složky řečového aktu: lokuce, ilokuce a perlokuce.

Lokuční akt neboli lokuce je samotným užitím řeči, tedy pronesením smysluplné, gramaticky správné výpovědi. Lokuční akt samotný pak Austin chápe jako spojení aktu *fonetického* (tedy vyslovení zvuků, artikulované řeči), *fatického* (vyslovení slov, patřících k určitému slovníku, jazyku a odpovídajících dané gramatice) a *rhétického* (využití vyslovených slov s určitým smyslem a referencí).¹⁸ Zároveň s provedením lokučního aktu se realizuje akt *ilokuční*, ilokuce („provedení aktu uskutečňujícího se, když něco říkáme“¹⁹), značící, s jakým komunikačním záměrem a v jakém smyslu konkrétní výpověď mluvčí vyslovil.²⁰ Například výpověď *Tady táhne* může být podle okolností chápána jako prosté konstatování faktu, ale také jako stížnost nebo jako výzva k zavření okna. V tomto kontextu pak Austin používá pojem *ilokuční síla*²¹ jako typ jazykové funkce. Spolu s provedením lokučního a ilokučního aktu pak dochází k realizaci třetí složky, *aktu perlokučního*.

---

¹⁵ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Přeložil Jiří PECHAR. Praha: Filosofia, 2000, 172 s.

¹⁶ AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Přeložil Jiří PECHAR. Praha: Filosofia, 2000, s. 23.

¹⁷ Tamtéž, s. 104.

¹⁸ Tamtéž, s. 99 a 102.

¹⁹ Tamtéž, s. 105.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Používáme tento v českém kontextu tradičně používaný překlad „illocutionary force“. V českém vydání Austinových přednášek *Jak udělat věci slovy* přeloženo jako „ilokuční platnost“.

Perlokucí Austin chápe efekt mluvčího dosažený na emoce, myšlenky či jednání adresáta. Tento efekt může být úmyslný i neúmyslný.²²

Na Austinovu práci navazuje americký lingvista John Rogers Searle²³, který teorii řečových aktů a ilokuční síly doplnil a dal jí dodnes asi nejrozšířenější podobu. Mezi jeho poznatky patří nemožnost ztotožnění *ilokučních* a *performativních* sloves. Zatímco každé performativní sloveso je zároveň slovesem ilokučním, naopak neplatí. Jako příklad uvádí Milada Hirschová v *Úvodu do teorie textu*²⁴ řečový akt *hrozba* s ilokučním slovesem *hrozit*, u kterého však není přijatelné performativní užití ve výpovědi *Tímto ti hrozím, že pokud moje požadavky nebudou splněny...*²⁵ Stejně tak podle Searla není možné ztotožnit ilokuční slovesa s řečovými akty, protože některé řečové akty mohou být realizovány užitím různých ilokučních sloves.²⁶

J. R. Searle je také autorem jednoduché a dodnes široce přijímané koncepce kategorizace a třídění řečových aktů. Při třídění užívá následujících kritérií: *záměr mluvčího* (sdělit propoziční obsah výpovědi; snažit se přimět adresáta k provedení propozičního obsahu výpovědi; zavázat se splnit propoziční obsah výpovědi; vyjádřit psychický stav mluvčího; pronesením výpovědi provést propoziční obsah výpovědi), *vztah propozičního obsahu výpovědi k mimojazykové skutečnosti* (obsah se se skutečností shoduje; skutečnost se má přizpůsobit obsahu; totéž; platnost obsahu se předpokládá; obsah výpovědi se její realizací stává skutečností), *psychický stav mluvčího* (věří, že propoziční obsah výpovědi platí; vyjadřuje svou vůli; vyjadřuje svůj úmysl; psychický stav koresponduje se záměrem; psychický stav není vyjádřen) a *propoziční obsah výpovědi* (lze jej charakterizovat na ose pravdivý–nepravdivý; obsahem je budoucí činnost adresáta; obsahem je budoucí činnost mluvčího; obsah

---

²² AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Přeložil Jiří PECHAR. Praha: Filosofía, 2000, s. 106–107.

²³ SEARLE, J. R. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969, 203 s.

²⁴ HIRSCHOVÁ, Milada. *Úvod do teorie textu. Určeno pro posl. 4. roč. oboru bohemistika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, 83 s.

²⁵ HIRSCHOVÁ, Milada. *Úvod do teorie textu. Určeno pro posl. 4. roč. oboru bohemistika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 54.

²⁶ Tamtéž, s. 55.

se týká mluvčího nebo adresáta; obsah se vztahuje k mimojazykové instituci, v níž má mluvčí i adresát určitou pozici).²⁷

Kombinací těchto kritérií pak lze popsat pět typů neboli tříd řečových aktů. Jedná se o *reprezentativy* (např. sdělení, oznámení, konstatování apod.), *direktivy* (např. rozkaz, zákaz, výzva, žádost, pověření apod., ale též do této třídy řadí otázky), *závazky* (např. slib, přísaha, sázka, ujištění apod.), *expresivy* (např. blahopřání, poděkování, pozdravy, omluvy apod.) a *deklarativy* (např. zahajování a ukončování akcí, uzavírání smluv, vynášení rozsudků apod.). Tato Searlova klasifikace také někdy bývá doplněna o kombinaci *závazků* a *direktivy*, kdy se mluvčí jednak sám k něčemu zavazuje, ale zároveň se snaží k něčemu přimět adresáta, tedy tzv. *závazkové direktivy* (např. nabídka, přihláška, objednávka apod.).²⁸

2.2 Komunikační funkce v mluvnicích češtiny

2.2.1 Mluvnice češtiny 3

V *Mluvnici češtiny 3*²⁹ Miroslav Grepl nejprve uvádí jako základní znaky výpovědí, že mají věcný (propoziční) obsah a vyznačují se komunikační (výpovědní) funkcí³⁰, kterou definuje následovně: „Komunikativní funkce výpovědi představuje realizaci interpersonálního aspektu komunikace, který lze obecně charakterizovat jako úsilí (záměr) M [mluvčího] dosáhnout výpovědi v daném KA [komunikačním aktu] produkovanou toho cíle (efektu) u a [adresáta], kterého M [mluvčí] svým ‚jazykovým jednáním‘ v daném komunikativním kontextu dosáhnout zamýšlí. KF [komunikační funkci] konkrétní výpovědi je proto třeba chápat jako cíl (účel), pro který byla M [mluvčím] ve vztahu k a [adresátovi] produkována.“³¹

---

²⁷ HIRSCHOVÁ, Milada. *Úvod do teorie textu. Určeno pro posl. 4. roč. oboru bohemistika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 56–57.

²⁸ Tamtéž, s. 58–59.

²⁹ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA. *Mluvnice češtiny*. (3), Skladba. Praha: Academia, 1987, 746 s.

³⁰ V *Mluvnici češtiny 3* používán výraz „komunikativní funkce“.

³¹ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA. *Mluvnice češtiny*. (3), Skladba. Praha: Academia, 1987, s. 307–308.

Dále uvádí, že přestože má většina výpovědí základní formu označovanou jako oznamovací, tázací, rozkazovací nebo přací, komunikační funkce výpovědi s danou formou nemusí být *oznámení, otázka, rozkaz* nebo *přání*. Hlavní roli pro určení komunikační funkce výpovědi a její správnou interpretaci tedy nemá forma výpovědi, ale mimojazykový faktor, komunikační situace.³² Jako příklad uvádí učitele, který před žáky vysloví výpověď *Chybí tady houba*. Věcným obsahem výpovědi je popis stavu věcí, tedy chybějící houby, forma výpovědi je oznamovací, ale jejím aktuálním záměrem je způsobit, aby některý z žáků houbu donesl, komunikační funkce tedy může být označena jako *výzva*.³³

Při klasifikaci komunikačních funkcí a popisu jednotlivých druhů se pak *Mluvnice češtiny 3* opírá o dva postupy, které kombinuje: výčet interakčních podmínek typických pro daný druh komunikační funkce (pro *oznámení* např. „presupozice M [mluvčího], že a [adresát] nezná informaci, která se mu oznamuje“³⁴) a rozložení komunikační funkce na elementární komponenty, které většinou mají trojí povahu: poznatky nebo předpoklady mluvčího o adresátovi a situaci, postoj mluvčího k obsahu výpovědi a komunikační záměr mluvčího.³⁵ Jako hlavní komunikační funkce jsou pak uvedeny funkce *oznamovací, tázací, žádací* (neboli *výzvoová*, včetně dílčích funkcí *rozkaz, povel, prosba, vybidnutí, doporučení* aj.), *námítky, nesouhlasu, protestu, ohrazení, odmítnutí, výtky a přání*. Tyto funkce jsou pak popsány z hlediska jejich cíle, výpovědní formy, sémantiky, větné intonace a explicitních performativních formulí (např. *Prosím vás, abyste ...* v případě komunikační funkce *prosba*).³⁶

---

³² DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA. *Mluvnice češtiny*. (3), Skladba. Praha: Academia, 1987, s. 309.

³³ Tamtéž, s. 308.

³⁴ Tamtéž, s. 311.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž, s. 320–355.

2.2.2 Příruční mluvnice češtiny

V *Příruční mluvnici češtiny*³⁷ je v rámci kapitoly o výpovědi, napsané Miroslavem Greplem (stejně jako v případě *Mluvnice češtiny 3*), komunikační funkce výpovědi definována jako „funkce (záměr, cíl), s jakým byl (o) [obsah] vůči adresátovi v dané S [situaci] jako výpověď produkován“³⁸. Spolu s obsahem výpovědi („co se říká“) je komunikační funkce („proč/s jakým cílem se to říká“) označena za jednu ze dvou základních složek celkového smyslu výpovědi.³⁹ V pojetí komunikační funkce Grepl v *Příruční mluvnici češtiny* také částečně navazuje na teorii ilokučních aktů⁴⁰, uvádí totiž, že „výpověďmi (v dané S [situaci]) mluví tedy nejen něco říká, ale zároveň něco dělá: oznamuje, ptá se, vyzývá, kritizuje, namítá, vytýká, navrhuje, souhlasí/nesouhlasí, omlouvá se, ...“, a lidské mluvení dle něj můžeme chápat jako druh účelného jednání.⁴¹

Jako důkazy toho, že „mluvčí výpověďmi o světě nejen něco říká, ale zároveň tím něco sleduje (dělá)“, jsou v *Příruční mluvnici češtiny* uvedeny slovníkové názvy typu „oznámení, otázka, výzva, prosba, rada, doporučení, návrh, ...“, které by „sotva existovaly“, kdyby člověk svými výpověďmi tyto činnosti neprováděl; způsoby reprodukce prvotních výpovědí, např. *Mám tady auto* reprodukováno jako *Navrhl mi, že mě na nádraží svezí*, přičemž právě sloveso *navrhl* označuje funkci původní výpovědi; nebo „komentářové (doprovodné) poznámky (dodatky) autorů k přímé řeči literárních postav“, tedy uvozovací věty, konkrétně verba dicendi v nich obsažená, např. „*Máte přece sestru*,“ *namítl* Mason.⁴²

Při klasifikaci komunikačních funkcí výpovědí se *Příruční mluvnice češtiny* neopírá primárně o formu výpovědí, na rozdíl od školských klasifikací, které rozlišují čtyři funkce: oznamovací, tázací, rozkazovací a práci (někdy navíc i zvolací), ale

---

³⁷ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s.

³⁸ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 586.

³⁹ Tamtéž, s. 585.

⁴⁰ „V odborné literatuře se vedle termínu *komunikační funkce* užívá synonymně také termínu *ilokuční funkce (síla)* výpovědí.“

⁴¹ Tamtéž, s. 586.

⁴² Tamtéž, s. 586–587.

o dvě kritéria: záměr, který mluvčí vůči adresátovi sleduje, a „vztah slov k světu“. Jejich kombinací pak dospívá k následující typologizaci: výpovědi s funkcí *asertivní* (oznamovací, sdělovací, tvrdící, ...; záměrem je obohatit vědomí adresáta, slova se mají přizpůsobit světu), *direktivní* (výzovou; záměrem je způsobit, aby adresát něco vykonal, svět se tedy má přizpůsobit slovům), *interogativní* (otázkovou; záměrem je získat informaci o světě, jde o zjištění souladu slov se světem), *komisivní* (zavázání se k vykonání něčeho; záměrem je zavázat se k vykonání něčeho, jde o ochotu mluvčího přizpůsobit svět slovům), *permissivní* a *koncesivní* (dovolení, souhlasu; záměrem je odstranit překážky k vykonání něčeho, umožňuje tedy adresátovi přizpůsobit svět slovům), *varování* (záměrem je způsobit, aby se adresát vyvaroval určitému jednání, jde o snahu zabránit přizpůsobení světu slovům) *expresivní* a *satisfaktní* (záměrem je dát adresátovi najevo stanovisko, vztah slovům k světu je irelevantní) a *deklarativní* (záměrem je měnit stav světa, jde o konstituování vztahu mezi slovy a světem; např. křest, jmenování, odsouzení aj.).⁴³ Těchto osm typů komunikačních funkcí je pak dále rozebráno z hlediska jazykových indikátorů, mezi něž patří explicitní performativní formule, které mají zpravidla formu 1. os. ind. prez. (např. *Končím diskuzi k tomuto tématu* v komunikační funkci *ukončení diskuze*), lexikální prostředky (částice, modální a hodnotící výrazy), gramatické prostředky (slovesný způsob, čas, osoba a vid, negace), prozodické prostředky (se změnou kadence z klesavé na stoupavě klesavou v případě výpovědi *Ta lampa se převrátí!* se také změni komunikační funkce z *konstatování* na *varování*), slovosled nebo konvencionalizované souvětne struktury.⁴⁴

---

⁴³ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Průruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 588–589.

⁴⁴ Tamtéž, s. 591–622.

3 Verba dicendi a komunikační funkce

Ve svém příspěvku *Verba dicendi a výpovědní funkce*⁴⁵ z roku 1973 se František Daneš zaměřil na slovesa vyjadřující komunikační funkci výpovědi a umožňující performativní užití. V příspěvku navazuje na Austinovo a Searlovo pojetí ilokuční (či perlokuční) síly, pro kterou však používá termínu „výpovědní funkce“, a dodává, že se tehdejší mluvnické při výkladu o prostředcích rozlišujících výpovědní funkce (respektive „druhy vět podle postoje (poměru) mluvčího (k obsahu výpovědi nebo ke skutečnosti)“) nezmiňují o performativních slovesech, ač jde o nejexplicitnější prostředek této distinkce.⁴⁶

V příspěvku se pak zaměřuje na slovesa schopná performativního použití v 1. os., kdy dochází ke ztotožnění promluvového aktu se sdělovanou událostí, tedy že vyslovením výpovědi dojde k realizaci činnosti vyjádřené jejím obsahem. Uvádí rozdíl mezi výpověďmi *Vyřizuji vám pozdrav od Karla* a *Vykopávám jámu pro strom*, kdy v prvním případě pronesením výpovědi ono *vyřízení pozdravu* realizováno je, kdežto v případě druhém *vykopávání jámy* není. Performativní výpovědi dle Daneše „obsahují slovesa, jež vyjadřují nějakou verbální činnost“, tedy *verba dicendi*.⁴⁷

Verba dicendi mají performativní platnost v 1. os. ind. prez. akt., případně též pasivní tvary druhé nebo třetí osoby, např. výpověď *Cestující jsou žádání, aby...*, v níž lze performativní platnost ověřit „austinovským“ doplněním slova *tímto*. V jiných tvarech však *verba dicendi* performativní platnost nemají, tuto neperformativní platnost Daneš označuje jako platnost *referativní*.⁴⁸ Poslední část článku *Verba dicendi a výpovědní funkce* na několika případech ilustruje „systematickou strukturní analýzu performativních sloves *dicendi* a jejich uskupení podle různých, analýzou zjištěných rysů“, čímž lze dospět též ke klasifikaci výpovědních funkcí. Významovou složku verb *dicendi* Daneš charakterizuje jako

---

⁴⁵ DANEŠ, František: *Verba dicendi a výpovědní funkce*. In: *Studia Slavica Pragensia*, Praha: UK, 1973, s. 115–124.

⁴⁶ DANEŠ, František: *Verba dicendi a výpovědní funkce*. In: *Studia Slavica Pragensia*, Praha: UK, 1973, s. 116–117.

⁴⁷ Tamtéž, s. 118.

⁴⁸ Tamtéž, s. 118–119.

„dávání na vědomí nějaké informace pomocí jazyka“ a tato slovesa analyzuje z hlediska obsahu informace, mentálního a prospěchového vztahu mluvčího k informaci, mentálního a prospěchového vztahu adresáta k informaci, vztahu mezi adresátem a mluvčím a vlastní výpovědní funkce.⁴⁹

Milada Hirschová se v práci *Česká verba dicendi v performativním užití*⁵⁰ zaměřuje na fungování sloves pravení jako performativních predikátorů, konkrétně na jejich sémantiku a fungování, navazujíc na teorii řečových aktů J. L. Austina a J. R. Searla⁵¹ i na práce M. Grepla⁵² a F. Daneše^{53, 54}.

Pro samotnou analýzu Hirschová excerpovala ze *Slovníku spisovného jazyka českého*⁵⁵ slovesa vyjadřující řečovou činnost a zároveň záměr mluvčího. Z tohoto značného počtu jednotek pak vybrala 51 predikátorů, majících schopnost performativního užití, jež dále podrobila sémantické analýze, při níž stejně jako Daneš v příspěvku *Verba dicendi a výpovědní funkce* došla k následujícím parametrům: obsah informace; mentální vztah mluvčího k informaci; prospěchový (zájmový) vztah mluvčího k informaci; mentální vztah adresáta k informaci; prospěchový (zájmový) vztah adresáta k informaci; vztah mezi mluvčím a adresátem; vlastní komunikativní funkce (smysl) výpovědi. Právě poslední parametr má důležité postavení a rozhodující úlohu pro charakterizaci predikátorů, protože ukazuje, jaký je smysl výpovědi s daným predikátorem. Tyto komunikativní

---

⁴⁹ DANEŠ, František: Verba dicendi a výpovědní funkce. In: *Studia Slavica Pragensia*, Praha: UK, 1973, s. 120–124.

⁵⁰ HIRSCHOVÁ, Milada. *Česká verba dicendi v performativním užití: příspěvek ke zkoumání komunikativních funkcí výpovědi*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988, 156 s.

⁵¹ Viz kapitulu 2.1.

⁵² BAUER, Jaroslav a Miroslav GREPL. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, 243 s.

⁵³ DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Větné vzorce v češtině*. 2. opr. vyd. Praha: Academia, 1987, 275 s.; DANEŠ, František: Verba dicendi a výpovědní funkce. In: *Studia Slavica Pragensia*, Praha: UK, 1973, s. 115–124.

⁵⁴ HIRSCHOVÁ, Milada. *Česká verba dicendi v performativním užití: příspěvek ke zkoumání komunikativních funkcí výpovědi*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988, s. 5–11.

⁵⁵ HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. a kol. *Slovník spisovného jazyka českého*. I–IV. Praha: Academia, 1971.

funkce výpovědi vyděluje Hirschová čtyři: 1. sdělit adresátovi obsah informace; 2. přimět adresáta, aby uskutečnil obsah informace; 3. vytvořit pro mluvčího závazek, který se týká obsahu informace; 4. vyjádřit emoce, psychický stav mluvčího.⁵⁶

Především podle komunikativní funkce a dále z hlediska obsahu informace a mentálního vztahu mluvčího k informaci Hirschová rozděluje excerpované predikátory do pěti skupin: predikátory sdělovací (např. *sdělovat, oznamovat, ohlašovat, doznávat se, tvrdit, přiznávat, upozorňovat* aj.), predikátory direktivní (např. *rozkazovat, nařizovat, poroučet, navrhopvat, doporučovat, ptát se* aj.), predikátory závazkové (např. *zavazovat se, slibovat, přísahat, sázet se* aj.), predikátory závazkově direktivní (např. *nabízet, zvat, přihlašovat se, objednávat* aj.) a predikátory konvenčních obrátů společenského styku (*blahopřát, děkovat, omlouvat se, vítat, zdravít*). V rámci samotné analýzy u každého predikátoru autorka uvádí základní možné způsoby performativního užití (často ustálená spojení a frazeologismy), syntaktické vlastnosti vyjádřené valenčním potenciálem a charakteristiky výše uvedených parametrů, dále doplněné o poznámky týkající se fungování predikátorů v konkrétních výpovědích.⁵⁷

V dalších částech své práce se Hirschová také zabývá problematikou uplatňování negace u performativních predikátorů a reprodukováním performativních výpovědí, které je možné provést pomocí prostředků formálně (v případě výpovědi *Slibuji, že přijedu* např. jako *Sliboval, že přijede* nebo *Dal slib, že přijede*) nebo sémanticky odlišných (např. *Říkal, že přijede* nebo *Zabručel, že přijede*). Při sledování reprodukované řeči v beletrii se ukazuje, že nejčastějším způsobem je reprodukování pomocí sloves *říkat* či *řici*, které sice nevyjadřují komunikativní funkci výpovědi, ale pro svou sémantickou obecnost a prázdnotu mohou být použity k nahrazení libovolného verba dicendi. Závěrečnou kapitolu autorka věnuje postavení performativních predikátorů ve skupině sloves pravení. Tato slovesa Hirschová z hlediska lexikální sémantiky kategorizuje⁵⁸ a pozornost

---

⁵⁶ HIRSCHOVÁ, Milada. *Česká verba dicendi v performativním užití: příspěvek ke zkoumání komunikativních funkcí výpovědi*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988, s. 17–23.

⁵⁷ Tamtéž, s. 23–25.

⁵⁸ Kategorizace v práci *Česká verba dicendi v performativním užití* je prakticky totožná s kategorizací uvedenou v kapitole 1.1 naší práce.

věnuje skupině sloves pravení vyjadřující činnost, u níž je užívání jazyka jen jedním z možných způsobů dosažení cíle (např. *nutit, strašit, lákat*). Přestože nemohou být užity performativně, přesto bývají tyto predikátory mezi performativní slovesa řazeny, protože se vyskytují např. v reprodukováných výpovědích a přinášejí informaci o komunikativních funkcích výchozích výpovědí, jež mohou být vyjadřovány performativními predikátory. Performativnímu užití sloves pravení se autorka věnuje též v *Úvodu do teorie textu*.⁵⁹

Jako jeden z rysů sloves se schopností performativního užití uvádí Milada Hirschová v *Úvodu do teorie textu* tzv. koincidenční nedokonavost, definovanou Erwinem Koschmiederem již v roce 1934 v díle *Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie* následovně: „Koincidenčí rozumím speciální případ, v němž samo vyslovení slovesa v čase přítomném je zároveň tou činností, o níž se v daném slovese mluví.“ Tuto vlastnost však nemají všechna slovesa, v případě českého jazyka se jedná o slovesa nedokonavá, která navíc převážně patří mezi verba dicendi, slovesa pravení.⁶⁰

Performativně lze tedy dle Hirschové použít všechna slovesa, „jež aspoň v jednom svém významu vyjadřují činnost, která může být realizována pronesením nebo napsáním verbální výpovědi“. Patří sem však i slovesa, která primárně nejsou mezi slovesa pravení řazena, ale jejichž jeden konkrétní význam vyjadřuje verbální užití. Jedná se například o slovesa *připisovat* nebo *upravovat*, jak dokládají příklady *Tuto knihu připisují svým rodičům* a *Ve smyslu vyhlášky (...) upravuji po souhlasu UOR UP pracovní dobu*.⁶¹

Ve své monografii *Verba dicendi a metajazyková informace*⁶² z roku 1983 Otakar Šoltys navazuje na tradici funkčního přístupu k jazyku a její pojetí jazykových (komunikačních) funkcí a zaměřuje se převážně na schopnost sloves pravení vyjádřit funkci *metajazykovou*. Kromě této funkce Šoltys v úvodu také

---

⁵⁹ HIRSCHOVÁ, Milada. *Česká verba dicendi v performativním užití: příspěvek ke zkoumání komunikativních funkcí výpovědi*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988, s. 100–120.

⁶⁰ HIRSCHOVÁ, Milada. *Úvod do teorie textu. Určeno pro posl. 4. roč. oboru bohemistika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 52.

⁶¹ Tamtéž, s. 55–56.

⁶² ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, 140 s.

připomíná funkce *referenční*, *výrazovou*, *výzovou*, *fatickou*, *estetickou* a *mentální*, které se rozlišují podle toho, na kterou složku komunikativního aktu je soustředěna pozornost. Složkami komunikativního aktu jsou myšleny *původce* (mluvčí, pisatel, autor), *adresát* (posluchač, čtenář), *kontakt* (kanál a spojení mezi původcem a adresátem), *kontext* (v němž akt probíhá, dělí se na jazykový a mimojazykový), *sdělení* (k přenosu určená vybraná a uspořádaná informace) a *kód* (symboly a pravidla jejich užívání použita k přenosu sdělení), které jsou v určité míře, respektive zřetelnosti, zastoupeny v každém komunikativním aktu.⁶³

Metajazyková funkce je podle Šoltysy součástí funkce sdělovací (referenční), předmětem jejíhož sdělení je buď jazyk (*langue*) nebo řeč (*parole*). S touto funkcí pracuje, protože z ní lze získat informace o tom, které složky jazykového systému mají pro své zachycení zvláštní prostředky. Pokud má jazyk tuto funkci, musí nutně též mít prostředky, které jsou jejími nositeli. Mezi tyto prostředky patří lingvistické termíny, které jsou však uvědomělé, proto se jimi Šoltys nezabývá. Méně uvědomělé jsou situace, kdy je člověk okolnostmi donucen věnovat svou pozornost jazyku, jeho nástrojům v příznakovém postavení, které buď nedostatečně, nebo naopak výborně plní potřebu pracovat s nimi. Jedná se například o oslavování či zatracování jazyka básníky, překladateli, novináři nebo žáky a učiteli.⁶⁴

Své zkoumání však zaměřuje na ještě méně uvědomělé případy vyjadřování se o jazyku a řeči, jimiž jsou výroky a jazyková vyjádření cizích lidí (nebo naše vlastní, ale nesoučasná), které jsou do naší promluvy začleněny a jako citát uvedeny dalším vyjádřením – uvozovací větou či jiným uvozovacím signálem. Jádry těchto útvarů uvádějících jazykové vyjádření jsou slovesa, konkrétně *verba dicendi*, která Šoltys podrobuje systematickému sémantickému rozboru. Vychází z předpokladu, že ve skupině těchto sloves je „obsažena informace, již je možno se zmocnit sémantickou analýzou těchto sloves a její část hodnotit jako metajazykovou“.⁶⁵

Pro zpracování a analýzu verb *dicendi* Šoltys vytvořil korpus, jehož jádro tvoří výběr sloves pravení z románů *Petrolejové lampy* Jaroslava Havlíčka

---

⁶³ ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, s. 2–3.

⁶⁴ Tamtéž, s. 20–23.

⁶⁵ Tamtéž, s. 24.

a *Podivuhodné přátelství herce Jesenia* Ivana Olbrachta, doplněné diachronickým průřezem české prózy od Jana Ámose Komenského po (Šoltysovu) současnost a průřezem deseti děl české prozaické tvorby z roku 1975. Tuto excerpici Šoltys dále konfrontoval s excerpce Františka Daneše⁶⁶ a Heleny Šindlerové⁶⁷. Před samotnou analýzou a klasifikací získaných sloves pravení Šoltys zdůrazňuje, že „čirých“ verb dicendi, která popisují pouze předávání informace pomocí jazyka, je velmi málo, převážná část verb dicendi do této kategorie patří jen částí, či dokonce jen jedním ze svých významů. Ze seznamu sloves je též zřejmé, že jsou tato slovesa z hlediska lexikálního významu různorodá a že se jejich převážná část vyskytuje v beletrii, literatuře pro mládež a dramatech, menší část v básních, mluvených projevech a žurnalistice a nejméně v odborné a vědecké literatuře.⁶⁸

3.1 Šoltysova klasifikace verb dicendi

Šoltys pro své zkoumání sloves pravení nejprve uvažuje o použití již zavedených klasifikací (kategorizací) J. L. Austina a J. R. Searla⁶⁹, které však patří do nám neblízkého lingvistického myšlení, nebo některou z klasifikací F. Daneše⁷⁰. Jelikož je ale východiskem jeho práce srovnávání hypotézy s empirickým materiálem, rozhodl se Šoltys vytvořit v průběhu zkoumání klasifikaci vlastní, zaměřenou hlavně na informace relevantní vůči metajazykové funkci, která jednak prověří hypotézu a jednak bude sama prověřována, protože musí obsáhnout složky starších klasifikací.⁷¹

---

⁶⁶ DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Větné vzorce v češtině*. 2. opr. vyd. Praha: Academia, 1987, 275 s.

⁶⁷ ŠINDLEROVÁ, Helena. *Seznam nejfrekventovanějších českých sloves (s označením vidu, rekce a s příklady)*. Dot. Praha: SPN, 1982, 79 s.

⁶⁸ ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, s. 28–30.

⁶⁹ Viz kapitulu 2.1.

⁷⁰ Šoltys odkazuje na klasifikace z Danešova příspěvku *Verba dicendi a výpovědní funkce*, jež jsou však téměř identické s klasifikacemi z *Větných vzorců v češtině (VVČ)* Daneše a Hlavsy, které jsme uvedli v kapitole 1.1. Oproti *VVČ* obsahuje Šoltysem citovaná druhá klasifikace navíc ještě skupinu čtvrtou: „slovesa vyjadřující činnost, při nichž je užívání jazyka jen jedním z možných prostředků k dosažení jistého cíle.“

⁷¹ ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, s. 55–58.

Jako první krok v této klasifikaci Šoltys z korpusu verb dicendi vydělil sémanticky nejčistší slovesa *řici*, *mluvit* a *psát*, která nejlépe odpovídají definici sloves pravení, a jejich význam označil symboly *Dic*, respektive *Scrib* pro psaný jazyk. Tato tři slovesa jsou vůči symbolům *Dic*, *Scrib* bezpříznaková, veškerá další excerpovaná slovesa, respektive predikátory, pak Šoltys s těmito symboly konfrontoval a podle příznaků označil znaménky +, –, které oproti *Dic*, *Scrib* sémanticky bohatší, mají navíc distinktivní rys, a 0. Skupinu příznakových verb dicendi označovaných znaménkem – tvoří predikátory, jež vyjadřují činnost, která se blíží řečové činnosti, ale plně nedosahuje artikulovaného sdělování znaků. Jedná se například o verba *bručet*, *brumlat*, *křičet*, *sípět*, *vyjeknout*, *vykřiknout* apod., doložené kupříkladu v *Petrolejových lampách* větou *Starý si něco tupě brumlal do vousů*. Oproti tomu druhá skupina příznakových verb dicendi, označovaných znaménkem +, tvoří predikátory, jejichž význam symboly *Dic* a *Scrib* přesahuje. Tyto predikátory tedy kromě informace o řečové činnosti navíc obsahují ještě informaci, jež určitým způsobem specifikuje, klasifikuje, kodifikuje, hodnotí tento přenos informací nebo odkrývá či skrývá důvody či postoje původce komunikace. Jedná se například o verba *děkovat*, *divit se*, *drmolit*, *hartusit*, *lamentovat*, *líčit*, *pozбудit*, *slibovat* apod., doložené kupříkladu v *Podivuhodném přátelství herce Jesenia* následovně: „*Vidíš, vidíš,“ skřehotala stařena, „tak vypadám!*“ Při porovnání tohoto kroku s klasifikací Austinovou můžeme v Šoltysově třídění nalézt predikátory lokuční (–, 0), oddělené od ilokučních a perlokučních (+, 0). Tento krok pak při promítnutí na druhou klasifikaci Danešovu odděluje predikátory první a druhé skupiny (–, 0) od skupiny třetí a čtvrté (+).⁷²

V druhém klasifikačním kroku Šoltys rozlišuje, zda dané verbum dicendi vyžaduje v pravointenčním poli adresáta, nebo ne. Tímto kritériem získá tři třídy verb dicendi. V první skupině predikátorů adresáta není možné vyjádřit, např. *brumlat*, *děsit se*, *hlaholit* apod.; v druhé skupině je adresát totožný s podavatelem, což bývá nejčastěji signalizováno reflexivním slovesem, např. *přesvědčovat se*, *přiznat si*, *řici si*, apod.; ve třetí skupině adresát není totožný s podavatelem, např. *doporučovat*, *dotírat*, *hlásit*, *kázat* apod. Třetím klasifikačním krokem Šoltys odpovídá na otázku, jakou formu má informace obsažená v pravointenčním poli

---

⁷² ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, s. 58–60.

verba dicendi, tedy zda je informace přenášena pomocí neartikulovaného šumu, artikulovaného šumu (slova) nebo grafického obrazu (písmo). V posledním klasifikačním kroku Šoltys analyzuje příznak, který sloveso pravení nese navíc oproti symbolu *Dic (Scrib)*, označený slovy *gesto, postoj, situace*, jež pak dále podrobuje subklasifikaci.⁷³

V závěrečných kapitolách své práce pak Šoltys získané poznatky o verbech dicendi ještě rozšiřuje na celé uvozovací věty, které ač přehlíženy, plní v textu hned několik funkcí. Mezi ně patří funkce *charakterizační* (slouží k nepřímé charakterizaci postav), *deskripční* (popisuje veškerou jazykovou i nejazykovou činnost postav), *styková* (stýká se autorská řeč s citátem, řečí postav), *kontextově orientační* (pomáhá s orientací v textu, respektive příběhu, pomocí přísudku, podmětu a předmětu), *retrospektivní* a *prospektivní* (odkazuje na minulý nebo budoucí text) a funkce *uvozovací*.⁷⁴

---

⁷³ ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, s. 60–64.

⁷⁴ Tamtéž, s. 118–119.

4 Promluvové pásmo vypravěče a postavy

Klasický epický text je, na rozdíl od textů dramatických, vytvářen spojením dvou druhů obvykle nesourodých promluv – promluvového pásma vypravěče a promluvového pásma postav. Jejich rozlišení bývá označováno jako tzv. primární diference epických promluv a rozdíly mezi těmito pásmo signalizuje několik distinktivních znaků:

1. *distinktivní znaky slovesných osob*: pásmo postav se vyznačuje užíváním všech tří mluvnických osob, pásmo vypravěče se standardně vyznačuje pouze jednou mluvnickou osobou, a to osobou třetí;
2. *distinktivní znaky apelu a exprese*: na rozdíl od pásma vypravěče mají promluvy pásma postav vedle funkce zobrazovací také funkci apellovou a expresivní, pásmo postav tedy obsahuje jazykové prostředky pro vyjádření apelu (apelová citoslovce, rozkazovací věty a oslovení) a exprese (expresivní citoslovce, citově zabarvené lexikální a syntaktické prostředky, věty přací a zvolací);
3. *distinktivní znaky sémantické*: pásma vypravěče a postav vyjadřují rozdílné tzv. „sémantické aspekty“, v protikladu proti sobě stojí objektivní aspekty pásma vypravěče a subjektivní aspekty pásma postav, jež jsou vyjádřeny převážně věcným hodnocením obsahu (jako dobrého nebo špatného), modálním hodnocením obsahu (jako skutečného, možného, nutného apod.) a subjektivním zdůvodňováním (tedy důvody, na něž se postavy odvolávají);
4. *distinktivní znaky slohového zabarvení*: obecně proti sobě v opozici stojí hovorově zabarvené pásmo postav s vnitřním slohovým rozrůzněním a slohově nespecifikované, kompaktní pásmo vypravěče;
5. *distinktivní znaky slovesného času*: v pásmu vypravěče je základním časem préteritum (se slohovou variantou historického prézentu), v pásmu postav se vyskytují všechny tři časy, které se vztahují k okamžiku pronášení promluvy;
6. *distinktivní znaky deixis*: v pásmu postav je možné ukazování k mimojazykové situaci promluvy a jsou pro něj příznačné prostředky prostorového a časového ukazování (adverbia, adverbialní výrazy a ukazovací pronomina), zatímco v pásmu vypravěče deiktické

prostředky vyjadřují navázání na prostorové nebo časové určení v kontextu a souvisí s členěním díla;

7. *distinktivní znaky grafické*: grafické prostředky jako uvozovky, dvojtečky, pomlčky a vyčlenění do odstavce, vyznačující hranici mezi pásmy vypravěče a postav – uvozovkami jsou vyznačeny promluvy pásma postav, pásmo vypravěče takto vyznačeno není.⁷⁵

4.1 Reprodukovaná řeč

Ustálenou kombinací distinktivních znaků pásma postav nazýváme *řečí přímou* (proti ní stojí *řeč vypravěče* jako ustálená kombinace všech distinktivních znaků pásma vypravěče).⁷⁶ Přímá řeč patří spolu s řečí nepřímou mezi základní typy reprodukované řeči, jejíž primární funkcí je předat obsah prvotní výpovědi. Reprodukovaná řeč se dělí podle způsobu uspořádání předávané promluvy a signalizace, že se jedná o reprodukci. U *řeči přímé* můžeme nalézt tzv. uvozovací větu, v níž se zpravidla objevují verba dicendi, a vlastní citát v uvozovkách, tyto dvě části jsou vzájemně odděleny dvojtečkou či jiným interpunkčním znaménkem, např. *Karel se mě zeptal: „Nechceš jít do kina?“* Uvozovací věta může stát před vlastním citátem, za ním nebo uprostřed citátu. U *řeči nepřímé* se uvozovací věta stává větou hlavní a její vedlejší větou je citát, např. *Karel se mě zeptal, jestli nechce jít do kina.*⁷⁷

Porušením některých distinktivních znaků dochází v moderních prózách ke zrušení opozice pásma vypravěče a pásma postav a výsledkem těchto procesů je vznik *nevlastní přímé řeči, polopřímé řeči a smíšené řeči*. Porušením distinktivního znaku grafického vzniká *nevlastní přímá řeč*, která se od *řeči přímé* liší tím, že není graficky vyznačena uvozovkami, z tohoto hlediska je tedy shodná s řečí (a pásmem) vypravěče, ostatní distinktivní znaky jsou však shodné s pásmem postav. Nevlastní přímá řeč může být uvozená, nebo neuvozená.

---

⁷⁵ DOLEŽEL, Lubomír. *o stylu moderní české prózy: výstavba textu*. 1. vyd. Praha, 1960, s 30–50.

⁷⁶ Tamtéž, s. 57.

⁷⁷ HIRSCHOVÁ, Milada. REPRODUKOVANÁ ŘEČ. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/REPRODUKOVANÁ_ŘEČ.

Porušením formálních distinktivních znaků, mezi něž patří slovesná osoba a čas, vzniká *řeč polopřímá*, která shodně s řečí nevlastní přímou není graficky vyznačena. Jedinou mluvnickou osobou polopřímé řeči je (stejně jako u pásma vypravěče) osoba třetí, z hlediska slovesného času existují dva typy: polopřímá řeč se soustavou tří časů (odpovídající pásmu postav) a polopřímá řeč s préteritem (odpovídajícím pásmu vypravěče). Ostatními distinktivními znaky je řeč polopřímá shodná s pásmem postav.

Oproti tomu má *řeč smíšená* všechny distinktivní znaky pásma vypravěče, které jsou ale smíšeny s výpovědními (apel, exprese a deixe), sémantickými a slohovými distinktivními znaky pásma postav. Spolu s řečí polopřímou tvoří řeč smíšená přechodný pás mezi pásmem postav, tvořeným řečí přímou a nevlastní přímou, a pásmem vypravěče.⁷⁸

---

⁷⁸ DOLEŽEL, Lubomír. *o stylu moderní české prózy: výstavba textu*. 1. vyd. Praha, 1960, s 62–100.

5 Principy analýzy

5.1 Volba materiálu

V naší analýze verb dicendi se zaměříme na to, jak se užívání sloves pravení liší v tvorbě jednoho českého autora, a to napříč různými literárními žánry. Pro účely naší analýzy jsme si vybrali texty Karla Čapka, neboť jeho tvorba zahrnuje dramata, romány, povídky, pohádky, cestopisy, sloupky a další literární i publicistické žánry. Po krátké úvaze jsme vyřadili dramata, publicistické žánry a cestopisy, jelikož se v nich už z podstaty žánru příliš sloves pravení nevyskytuje, a nakonec jsme si vybrali na tři žánrově odlišná prozaická díla: humoristicko-detektivní *Povídky z jedné kapsy* z roku 1929, *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek* z roku 1932 a román *Hordubal* z roku 1933. Tato konkrétní díla jsme kromě rozdílnosti žánrů vybrali také proto, že byla vydána v poměrně krátkém časovém rozmezí pěti let (a lze tedy předpokládat, že se autorův styl příliš nezměnil a případné rozdílné užívání verb dicendi vyplývá právě z žánrové odlišnosti) a mají podobný rozsah. Ve vydání z edice Spisy bratří Čapků vydavatelství Fr. Borový, s nimiž jsme pracovali, mají *Povídky z jedné kapsy*⁷⁹ délku 243 stran, *Devatero pohádek*⁸⁰ bez *První loupežnické pohádky*⁸¹ Josefa Čapka, již jsme do naší analýzy nezahrnuli, 237 stran a *Hordubal*⁸² 195 stran.

5.2 Způsob analýzy

Z vybraných Čapkových knih jsme vyexcerpovali všechna verba dicendi, tedy slovesa označující činnost, která spočívá v užívání jazyka, jak jsme je definovali v 1. kapitole. Jako základ pro analýzu těchto sloves pravení jsme zvolili metodu Otakara Šoltyse z díla *Verba dicendi a metajazyková informace*, konkrétně první krok Šoltysovy klasifikace⁸³. Získaná slovesa, respektive predikátory, jsme tedy

---

⁷⁹ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, 243 s.

⁸⁰ ČAPEK, Josef a Karel ČAPEK. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*.

Ilustroval Josef ČAPEK. Praha: Fr. Borový, 1932, 257 s.

⁸¹ ČAPEK, Josef: První loupežnická pohádka. In: ČAPEK, Josef a Karel ČAPEK. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*. Ilustroval Josef ČAPEK. Praha: Fr. Borový, 1932, s. 102–121.

⁸² ČAPEK, Karel. *Hordubal*. Praha: Fr. Borový, 1935, 195 s.

⁸³ Viz kapitolu 3.1.

konfrontovali se symboly *Dic* a *Scrib*, které označují význam sémanticky nejčistších verb *říci*, *mluvit* a *psát*, a označili znaménky +, – a 0.

Tak jsme získali tři skupiny predikátorů, z nichž predikátory zařazené do první skupiny (+) svým významem symbol *Dic* nebo *Scrib* přesahují, např. *vzdychnout*, jak je patrné v následujícím příkladu: „*Co mám dělat,*“ *vzdychla stará dáma*. „*Zrovna, když mně živnost začala jít* –“⁸⁴ Druhou skupinu (–) tvoří predikátory vyjadřující činnost, jež plně nedosahuje artikulované řeči, např. *bručet* ve větě a *opravu u mejta přistoupí ke kočáru fousatý člověk – byl to sám Lotrando – a něco bruče natáhnul ruku*.⁸⁵ Poslední skupinu predikátorů, označených 0, tvoří slovesa verb dicendi, která odpovídají symbolům *Dic*, *Scrib*. Kromě výše zmíněných *říci*, *mluvit* a *psát* sem patří např. *minit* či *dít*, doložené na následujícím příkladu: „*Tak vidíte,*“ *děl Gelnaj*. „*A měl tam prý víc než sedm set dolarů*.“⁸⁶ Několik sloves jsme, ve shodě s Šoltysovou analýzou, zařadili jak do skupiny +, tak i do skupiny –. Jedná se kupříkladu o *bručet*, *vzdychnout* nebo *zabučet*. Toto dvojí řazení je způsobeno konkrétním významem predikátoru v daném kontextu, kdy v některých výskytech dané verbum dicendi označuje činnost plně dosahující artikulované řeči, kterou však klasifikuje nebo hodnotí (např. „*Ježišmarjá, pane Roedl,*“ *vzdychl pan Kolda*.⁸⁷), a v jiných této kvality nedosahují (např. *Pan Roedl vzdychl; v jeho těkavých očích byl žalostný a skoro uštváný výraz*.⁸⁸).

Další klasifikační kroky Šoltysovy klasifikace jsme již nevyužili, nebyly totiž kvůli svému zaměření na metajazykovou funkci pro naše zkoumání významné. Místo nich jsme se v analýze zaměřili na to, zda se dané sloveso pravení vyskytuje v uvozovací větě („*Byl tu za čeledína,*“ *dodává Polana tvrdě a zřetelně*.⁸⁹), v pásmu vypravěče (*[policie] zatím telefonovala do Galanty, aby tam oznámili cestujícímu na*

---

⁸⁴ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 30.

⁸⁵ ČAPEK, Josef a Karel ČAPEK. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek*. Ilustroval Josef ČAPEK. Praha: Fr. Borový, 1932, s. 146.

⁸⁶ ČAPEK, Karel. *Hordubal*. Praha: Fr. Borový, 1935, s. 159.

⁸⁷ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 93.

⁸⁸ Tamtéž, s. 94.

⁸⁹ ČAPEK, Karel. *Hordubal*. Praha: Fr. Borový, 1935, s. 32.

*lůžku číslo 14, že jeho tobolka k [sic] penězi je na policii v Bratislavě⁹⁰), nebo přímo v řeči postav („Ona ta vaše služka říkala ráno u pekaře, že vám vykradli špajz, ...“⁹¹), sledovali jsme také, v jakém vidu jsou užití verba dicendi. Všechna excerpovaná slovesa jsme zapsali do tří tabulek (jednu pro každou ze tří analyzovaných knih Karla Čapka), kam jsme též zaznamenali znaménko konfrontace se symbolem *Dic/Scrib*, vid, doložený výskyt slovesa a celkový počet výskytů slovesa v dané knize. Pro ilustraci a vysvětlení značek na tomto místě uvádíme zkrácenou část jedné z těchto tabulek.*

Tabulka 1: Příklad analýzy

SLOVESO	DIC/SCRIB	VID	VÝSKYT	POČET
povědět	0	d	220 (př), 230, 243 (př)	3
povídat	0	n	133 (V), 139, 140*, 140, 140, 142 (V)	7
povykovat	+	n	93 (př), 94 (př)	2
zabručet	–	d	31, 147 (V)	2
CELKEM				14

V prvním sloupci tabulky, nadepsaném pro jednoduchost jako **SLOVESO** uvádíme excerpovaná slovesa, respektive konkrétní predikátory. V druhém sloupci, nadepsaném **DIC/SCRIB**, uvádíme pomocí znamének 0, + a –, do jaké skupiny daný predikátor po konfrontaci se symboly *Dic*, *Scrib* řadíme. Ve sloupci **VID** označujeme slovesa nedokovaná písmenem *n* a slovesa dokonavá písmenem *d*. Ve sloupci **VÝSKYT** jsou zaznamenány všechny výskyty daného predikátoru, a to pomocí čísel stran a dalších značek: (*př*) znamená výskyt v přímé (a též nevlastní přímé) řeči postavy, (*V*) znamená výskyt v řeči (pásmu) vypravěče a prosté číslo beze značky (*př*) nebo (*V*) znamená výskyt v uvozovací větě. Hvězdičkou (*) jsme označili případy, kdy roli vypravěče vykonává některá z postav příběhu, jak se stalo na několika místech v *Povídkách z jedné kapsy* a *Devateru pohádek*.

Za důležité též považujeme zdůraznit, že jsme mezi excerpovaná slovesa zařadili i ty predikátory, jež bývají běžně řazeny spíše do jiných tříd sloves, například

⁹⁰ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 111.

⁹¹ Tamtéž, s. 84.

*verba sentiendi*⁹² neboli *slovesa smyslových vjemů, slovesa myšlení*, jako jsou slovesa *přemýšlet, vědět* nebo *mínit*, ale které v daném kontextu vyjadřovaly činnost spočívající v užívání jazyka. Negované predikátory (typu *nezavolat*) jsme řadili pod jejich základní, pozitivní varianty (v tomto případě tedy pod *zavolat*), obdobně jsme pravopisné varianty typu *oddechnout* a *oddychnout* v tabulce uváděli jako pouze jednu položku.

5.3 Výzkumné otázky

Po excerpici verb dicendi z vybraných knih Karla Čapka jsme přistoupili k vyhodnocování získaných dat. Předpokládali jsme, že nejrozmanitější repertoár sloves pravení bude vzhledem k žánru obsažen v *Devateru pohádek* a nejméně různých sloves bude naopak obsahovat sbírka *Povídky z jedné kapsy*, jelikož se jedná o krátké prózy, napříč kterými se verba dicendi mohou opakovat, a že u všech tří knih budou mít největší frekvenci slovesa patřící do skupiny 0, kterých ale bude co do různosti nejmenší počet. Ve vlastní analýze jsme odpovídali na následující otázky:

1. Která slovesa a skupiny sloves pravení se vyskytují s největší frekvencí?
2. Vyskytují se slovesa pravení významně mimo uvozovací věty?
3. Liší se repertoár a funkce verb dicendi podle jejich výskytu v uvozovacích větách, přímých řečech nebo řeči vypravěče?
4. Má na funkci a frekvenci verb dicendi vliv vid? Liší se významně frekvence a výskyt sloves dokonavých a nedokonavých?
5. Liší se Čapkův repertoár a užívání verb dicendi napříč žánry?

---

⁹² Viz např. HIRSCHOVÁ, Milada. VERBUM SENTIENDI. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VERBUM SENTIENDI>.

6 Analýza

6.1 Povídky z jedné kapsy

Jak je patrné z tabulky uvedené na konci této podkapitoly, v *Povídkách z jedné kapsy* se na 243 stranách vyskytuje celkem 212 různých verb dicendi⁹³ v celkovém množství 1268 výskytů. Jak jsme předpokládali, významnou část z těchto 1268 výskytů tvoří predikátory ze skupiny 0 (slovesa nejlépe odpovídající definici verb dicendi), s počtem 641 výskytů se tak jedná o více než polovinu (50,55 %) veškerého zastoupení verb dicendi v knize. Nepotvrdil se však náš předpoklad, že největší výskyt bude mít skupina s nejmenším počtem různých sloves, do skupiny 0 jich sice patří pouze 12: *dít, hovořit, mínit, mluvit, napsat, povědět, povídat, pravit, promluvit, psát, říci* (spolu s *járku*) a *říkat*, avšak nejméně různých sloves obsahuje skupina – (slovesa plně nedosahující artikulované řeči), a to 11 s celkovým počtem pouhých 16 výskytů (1,26 %). Druhou nejfrekventovanější a zároveň skupinou sloves s největším zastoupením různých je skupina + (slovesa svým významem symbol *Dic/Scrib* přesahující), jejichž 194 predikátorů se v *Povídkách z jedné kapsy* vyskytuje celkem 611krát (48,19 %). Dle očekávání je nejfrekventovanějším slovesem *říci* s 350 výskyty (27,6 % všech verb dicendi), následované *pravit* se 77 výskyty (6,07 %), *povídat* s 62 výskyty (4,97 %), *mínit* s 50 výskyty (3,94 %) a *říkat* s 42 výskyty (3,31 %), přičemž všechna tato slovesa patří do skupiny 0.

Dle očekávání se slovesa pravení převážně vyskytují v uvozovacích větách, z celkového počtu 1268 výskytů připadá právě 1056 (tedy 83,28 %) na uvozovací věty. Ze zbylých 212 výskytů připadá 152 (11,99 %) na přímé řeči postav a 60 (4,73 %) na ostatní místa pásma vypravěče. V přímých řečech se kromě obecně nejfrekventovanějšího slovesa *říci* (62 výskytů z 350) často objevuje sloveso *říkat* (často při uvozování nepřímé řeči, např. „*Ale vždyť on to písmo ani neviděl,*“ *rozčiloval se pan Janowitz. „On říká, že každé písmo má své fluidum, a to prý se dá*

---

⁹³ Predikátory, jež se v tabulce vyskytují na více řádcích, jelikož jejich některé výskyty patří do skupiny + a jiné do skupiny –, počítáme za tímto účelem jako jedno sloveso. Stejně tak i archaické *járku*, přestože je v tabulce zařazeno samostatně, počítáme jako jedno se slovesem *říci*.

přesně namáknout.⁹⁴), jež se dokonce se svými 23 výskyty častěji objevuje v přímých řečech než ve větách uvozovacích (19 výskytů), *povídat* se 6 výskyty nebo *nadávat* se 4 výskyty („*Prosím, hodil,“ řekl provinilec zkroušeně; „ale on mně nadával, a tak já jsem popad ten kámen*“⁹⁵). V pásmu vypravěče se rovněž často vyskytují slovesa *řici* (11x) a *říkat* (3x), ale také *telefonovat* se třemi výskyty (např. *Tedy tomu doktoru Goldbergovi telefonovali z divadla, co prý se děje s Bendou*.⁹⁶) nebo *zeptat se* také se třemi výskyty⁹⁷ (např. *Rád by se někoho zeptal, co je to za velikou stavbu (...)*.⁹⁸). Velká část sloves se však objevuje pouze v uvozovacích větách, např. *bránit se, dít, mínit* nebo *opakovat*.

Zajímavý je též pohled na pasáže (nebo celé povídky), v nichž se role vypravěče ujímá postava. Jedná se například o povídky *Modrá chrysanthema*⁹⁹ nebo *Zločin na poště*¹⁰⁰, které jsou celé pojaté jako vyprávění jedné postavy, signalizované uvozovkami na začátku a konci povídky a jednou uvozovací větou. Na těchto místech se též často objevují slovesa pravení (131 výskytů, v tabulce označeno hvězdičkou*), jejich repertoár však není tak rozmanitý a nejčastěji se zde objevuje verbum *povídat*, jež se dokonce v podobných pasážích objevuje častěji než ve zbytku knihy (47 z 62 výskytů). Zatímco se v místech s autorským vypravěčem slovesa pravení v uvozovacích větách příliš neopakují, zde je opakování stejného verba zcela běžné – na straně 239 se *povídat* objevuje dokonce pětkrát. Toto omezení repertoáru sloves a jejich časté opakování slouží k nepřímé charakterizaci postav a přiblížení se mluvenosti.

Z hlediska vidu se sice na první pohled zdá, že je v případě vidových dvojic častěji užíváno jedno sloveso z páru – dokonavé *řici* s 350 výskyty oproti nedokonavému *říkat* s 42, nedokonavé *povídat* s 62 výskyty oproti dokonavému *povědět* s výskyty 5 nebo nedokonavé *ptát se* s 39 výskyty oproti dokonavému *zeptat*

---

⁹⁴ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 32.

⁹⁵ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 140.

⁹⁶ Tamtéž, s. 204.

⁹⁷ Všechny tři se však objevují na jedné jediné straně.

⁹⁸ ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, s. 229.

⁹⁹ Tamtéž, s. 16–23.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 235–244.

se s 6 výskyty –, při vztažení na všechna excerpovaná slovesa se ukázalo, že mezi frekvencí dokonavých (627) a nedokonavých (641) sloves nejsou významné rozdíly, a to ani při pohledu na výskyt pouze v přímých řečech (72 dokonavých, 92 nedokonavých), pásmu vypravěče bez uvozovacích vět (21 dokonavých, 22 nedokonavých) nebo pasážích, kdy roli vypravěče přejímá postava (57 dokonavých, 39 nedokonavých). Obecně tedy nemůžeme říci, že by se v *Povídkách z jedné kapsy* objevovala slovesa dokonavá častěji než slovesa nedokonavá (či naopak), lze si však povšimnout, že se nedokonavé *říkat* (s celkovým počtem 42 výskytů) v uvozovacích větách, u kterých není vypravěčem postava, vyskytuje pouze devětkrát a na těchto místech má jasně větší zastoupení dokonavé *říci*.

Tabulka 2: Verba dicendi v *Povídkách z jedné kapsy*

SLOVESO	DIC/SCRIB	VID	VÝSKYT	POČET
bědovat	+	n	14, 40	2
bránit se	+	n	28, 33, 71, 92, 102, 114, 115, 123, 200	9
brebentit	+	n	35, 52 (př)	2
brebtat	+	n	212	1
bručet	–	n	43, 94, 230 (V)	3
bručet	+	n	10, 14, 18*, 22*, 27, 29, 31, 49, 51, 51 (př), 66, 69, 70, 77, 96, 98, 99, 105, 113, 113, 127, 127, 141, 155, 157, 158, 161, 167, 172, 184, 201, 213, 224, 227, 232, 234	36
brumlat	+	n	102	1
buráčet	+	n	87, 184	2
číst	+	n	104, 124, 132	3
dít	0	n	9, 13, 14, 25, 25, 27, 28, 32, 33, 40, 41, 62, 65, 67, 69, 70, 73, 87, 92, 94, 100, 101, 101, 103, 106, 114, 123, 157, 160, 214	30
divit se	+	n	51, 57, 75, 76, 82, 88, 105, 105, 131, 155, 221	11
dodat	+	d	76, 81, 176	3
dodávat	+	n	98, 117, 122, 162, 214	5
dokončit	+	d	194	1
domáhat se	+	n	210 (V)	1
domlouvat	+	n	108, 110	2
doporučit	+	d	150 (př)	1
dostat ze sebe	+	d	47	1
drmolit	+	n	67	1
dumat	+	n	26	1
hartusit	+	n	230	1

hekat	–	n	134 (př)	1
hlaholit	+	n	87, 95, 118	3
hlásit	+	n	14, 68 (př), 92, 98, 133, 133 (př), 164	7
hodit	+	d	62, 217	2
hovořit	0	n	43 (př)	1
hrozit se	+	n	159	1
hýkat	–	n	16 (př)*	1
chlácholit	+	n	95, 159	2
chlubit se	+	n	17 (V)*	1
chraptět	+	n	108	1
chrčet	+	n	231	1
jářku	0	d	19*, 22*, 138*	3
kázat	+	n	32, 48, 109, 114	4
klást na srdce	+	n	42	1
koktat	+	n	21 (V)*, 93, 118, 123, 141, 151, 210, 223, 227 (V)	9
končit	+	n	42	1
křičet	–	n	17 (V)*, 17 (V)*, 18 (V)*	3
křičet	+	n	18*, 22*, 63, 116, 135*, 135 (př), 139*, 139*, 186, 188, 209*, 224 (př), 230 (V), 230 (V), 230 (V), 231, 240*, 241*, 243*	19
křiknout	+	d	15, 48, 123, 137, 176*, 182, 186, 187, 199, 210	10
lhát	+	n	27, 43 (př)	2
libovat si	+	n	154	1
mínit	0	n	10, 11, 12, 13, 33, 49, 50, 51, 72, 73, 84, 85, 89, 91, 97, 100, 103, 113, 116, 121, 123, 125, 126, 127, 136, 141, 142, 154, 156, 157, 160, 164, 168, 170, 172, 181, 184, 184, 198, 206, 206, 207, 207, 210, 214, 220, 221, 223, 229, 232	50
mluvit	0	n	10, 22 (V)*, 23 (V)*, 44 (př), 46 (př), 61, 76 (př), 121, 151, 208, 228 (V)	11
mumlat	+	n	69, 142	2
myslet	+	n	182, 182, 182	3
nadávat	+	n	17 (V)*, 21 (V)*, 134 (př), 139 (př), 140 (př), 142 (př)	6
naléhat	+	n	101, 158, 233	3
namítat	+	n	127, 163	2
namítnout	+	d	20 (V)*, 137, 194	3
namluvit	+	d	46	1
napadnout	+	d	91	1
napomenout	+	d	161 (př), 163 (př)	2
napovídat	+	n	60, 63, 64	3
napsat	0	d	68 (př), 124, 126 (př), 153 (V)	4

naříkat	+	n	98, 241	2
navrhnout	+	d	71, 161, 210, 233 (př)	4
navrhovat	+	n	233	1
obořit se	+	d	141	1
obrátit se	+	d	186	1
oddechnout	+	d	81, 118, 165	3
odpovědět	+	d	9, 203 (V), 230 (V)	3
odpovídat	+	n	61 (př), 193, 221	3
ohradit se	+	d	117	1
okřikovat	+	n	48	1
omlouvat se	+	n	92	1
opakovat	+	n	63, 65, 67, 69, 70, 73, 87, 92, 94, 113, 133, 137, 172	13
opravit	+	d	94	3
opravovat	+	n	81, 127	2
osmělit	+	d	194	3
oznámit	+	d	170 (př)	1
ozvat	+	d	92, 199, 216	3
plácnout	+	d	65 (př), 222 (př)	2
pobádat	+	n	10	1
počít	+	d	190, 190	2
poděkovat	+	d	12	1
podívit se	+	d	31, 38, 86, 103	4
podívovat se	+	n	41	1
pokračovat	+	n	11, 25, 40, 161, 193, 215	6
pomáhat	+	n	9, 94, 120, 197	4
ponoukat	+	n	64	1
poradit	+	d	82 (př)	1
povědět	0	d	10, 10 (př), 49 (př) 95, 199 (př)	5
povídat	0	n	12, 18*, 18*, 18*, 19*, 21*, 22*, 22*, 22*, 32, 52, 53, 57, 76, 78, 79 (př), 84 (př), 88 (př), 123, 135*, 138*, 138*, 139*, 139*, 139*, 164 (př), 173*, 173*, 174*, 174*, 174*, 175*, 175*, 197 (př), 198 (př)*, 199*, 199*, 199*, 210, 228, 237*, 237*, 237*, 237*, 237*, 238*, 238*, 238*, 239*, 239*, 239*, 239*, 239*, 240*, 240*, 241 (V)*, 242*, 242*, 243*, 243*, 244 (V)*	62
poznámenat	+	d	170	1
pravit	0	n	10, 13, 26, 26, 27, 27, 27, 28, 29, 36, 38, 40, 49, 50, 51, 61, 64, 70, 83, 84, 87, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 96, 100, 102, 103, 104, 110, 112, 113, 113, 115, 115, 117, 118, 118, 120, 121, 122, 122, 122 (př), 124, 128, 128,	77

			129, 129, 130, 134, 136, 141, 142, 157, 167, 168, 170, 175, 176, 185, 185, 193, 196, 198, 198, 198, 201, 206, 211, 211, 214, 216, 220, 221	
prohlásit	+	d	38, 47, 49 (př), 67, 74, 88, 92, 102, 103, 105, 110, 111 (V), 120, 125, 127, 134, 159, 189 (př), 193, 206	20
promluvit	0	d	96, 97	2
pronést	+	d	91, 99	2
prosit	+	n	59 (př)	1
protestovat	+	n	43, 138, 233	3
přečíst	+	d	102 (př)	1
přednést	+	d	195	1
představovat	+	n	35	1
přemýšlet	+	n	90, 105, 105, 127, 128	5
přerušit	+	d	30, 80, 99, 99, 100, 220	6
přimluvit se	+	d	97 (př)	1
přísahat	+	n	52, 77 (př)	2
přiznat	+	d	232 (př), 232 (př)	2
přiznávat	+	n	121	1
psát	0	n	55 (V), 56 (V), 122 (př), 162*	4
ptát se	+	n	9, 12, 19 (V)*, 26, 29, 29, 43, 65, 70, 79, 81, 82, 84, 90, 101, 103, 109, 111 (V), 116, 116, 130, 133, 148 (př), 157, 169, 190, 191, 192, 194, 211, 213, 214, 216*, 220, 225, 227, 237, 243 (př), 244	39
radit	+	n	70, 104, 116, 133, 159	5
recitovat	+	n	102	1
rozčilovat se	+	n	32, 220	2
rozhodnout	+	d	35, 71, 96	3
rozhodovat	+	n	13, 108, 110	3
rozkřiknout	+	d	140, 184	3
rozmluvit se	+	d	230 (př)	1
rozzuřit se	+	d	71, 115, 185	3
rýpat	+	n	64	1
řečnit	+	n	149 (V)	1
řící	0	d	9, 10, 11, 12, 12, 13, 14, 16, 18*, 20 (V)*, 21*, 22*, 22*, 24, 25 (př), 25, 25, 26, 26, 28 (př), 28, 28, 28, 28, 29 (př), 29, 30, 30 (př), 30, 33, 33, 33, 35, 35, 36, 36, 38, 39, 40, 41 (př), 41, 42, 43, 43, 44, 44 (př), 45 (př), 46, 46, 46, 47, 47 (př), 48, 48 (př), 49 (př), 50, 51 (př), 52, 53, 54 (př), 57, 58 (V), 58, 58, 59 (př), 59 (př), 59 (př), 60, 60 (př), 61, 61, 61, 61 (př), 62, 63, 63 (př), 64, 65, 67, 67, 68, 68 (př), 69,	350

70, 70, 70, 73 (př), 73, 73, 75, 75 (př),
76, 76, 76 (př), 77 (př), 77 (př), 80,
80, 82, 82, 82, 82 (př), 84, 84, 84, 85
(př), 85 (př), 86 (př), 86, 87, 88, 89,
89, 89, 90, 90, 90, 91, 92, 92, 93, 93,
94, 94, 95, 96, 96 (př), 97, 98, 98, 99,
99, 99, 99, 99 (př), 100 (př), 100 (př),
101, 101, 101 (př), 102, 102, 104,
104, 104, 104, 105, 105, 106, 106,
109, 109, 109 (př), 110 (př), 112, 112,
112 (V), 113, 113, 114, 115, 115, 115
(př), 116, 116, 116 (př), 117, 118 (př),
119 (př), 120, 120 (př), 121, 121, 121,
112, 112, 123, 123, 124, 125, 126,
126, 128, 128, 129 (př), 130, 131,
133, 134, 134 (př), 135 (př), 136 (př),
136, 138 (př), 140*, 140, 140, 141,
141 (př), 142, 144, 144*, 146*, 149
(př)*, 150 (V), 151, 151, 151, 151
(př), 152, 154, 155, 155, 155, 157,
157, 158, 158, 160, 160, 161, 163,
164, 166, 166, 166, 166, 167, 167,
167, 168, 168, 169 (př), 169, 170,
170, 171, 171, 171*, 173*, 174, 174*,
175 (př), 178, 178, 179, 179, 180,
180, 181, 181, 183, 184 (př), 184,
184, 184, 188 (př), 190, 191, 191,
191, 192, 192, 193, 193, 193 (př),
194, 194, 196, 197 (př), 197, 198*,
198, 199, 199*, 199*, 199*, 199*,
201, 201, 201 (př), 201 (př), 202 (př),
202 (př), 202*, 204 (V), 204, 205,
206, 206, 206 (př), 207, 207, 208,
209, 210, 211, 212, 213, 213, 214,
214, 214, 215, 216*, 216*, 216, 216,
216, 217, 217, 217, 219, 220, 220,
221 (př), 221, 221, 222, 222, 2223,
224, 224, 225, 225 (V), 226, 228,
229, 232 (V), 233, 235, 235 (V)*, 236
(V)*, 236 (V)*, 237*, 239*, 239*,
240*, 241*, 241 (př)*, 242*, 243
(V)*, 243*, 243*, 243 (př)*, 244*,
244*, 244*, 244*, 244*

říkat	0	n	21*, 27 (př), 32 (př), 32 (př), 33 (př), 38 (př), 39, 39 (př), 40 (př), 43 (př), 71, 75 (př), 83, 85 (př), 90 (př), 91 (př), 107 (V), 113 (V), 126 (př), 140*, 147 (př), 152, 161 (př), 175 (př)*, 176 (př), 182, 196 (př), 197 (př), 198 (př), 200*, 202 (př), 209 (př), 212, 219, 222, 222, 238*, 239*, 240*, 242*, 243 (př)*, 244 (V)*	42
řvát	+	n	115	1
skončit	+	d	244	1

slíbit	+	d	20 (V)*	1
slíbovat	+	n	176 (př), 181 (př)	2
soudit	+	n	11	1
souhlasit	+	n	11, 82, 93, 95, 116	5
spustit	+	d	28, 61, 70, 72, 92, 221, 232	7
sténat	+	n	201	1
stěžovat si	+	n	96	1
syčet	+	n	225	1
syknout	+	d	36	1
šeptat	+	n	64, 193, 232	3
tázat	+	n	193, 194	2
telefonovat	+	n	75, 77, 185 (V), 203 (V), 204 (V)	5
těšit se	+	n	9, 95	2
triumfovat	+	n	38, 119	2
troubit	–	n	231	1
tvrdit	+	n	58 (V), 73 (př), 75, 76	4
uklidňovat se	+	n	39, 76, 222	3
uletovat si	+	n	95	1
umiňovat si	+	n	72	1
úpět	+	n	144	1
upomínat	+	n	80	1
urovňávat	+	n	185	1
ušklíbnout se	+	d	43	1
utnout	+	d	84, 215	2
utrhnout se	+	d	83, 86, 142, 185, 213	5
utrhovat se	+	n	188	1
utrousit	+	d	179	1
uvažovat	+	n	233	1
uvolovat se	+	n	233	1
uznávat	+	n	11	1
užasnout	+	d	106, 137, 156, 156, 158	5
věštit	+	n	29 (př)	1
volat	+	n	85, 111, 128, 134 (př), 137 (př), 140 (př), 231 (V)	7
vrčet	+	n	85	1
vybuchnout	+	d	13, 63, 80, 103, 121, 220	6
vydechnout	+	d	25, 75, 87, 101, 113, 130, 213, 242	8
vyhrknout	+	d	9, 14, 29, 37, 46, 59, 65, 79, 94, 76, 83, 90, 105, 128, 137, 142, 158, 160, 167, 172, 184, 197, 205, 207	24
vyhrožovat	+	n	217 (př)	1
vyjádřit	+	d	73 (př)	1
vyjadřovat	+	n	43 (př)	1
vyjet	+	d	141, 151	2

vykládat	+	n	37, 57 (V), 73, 94, 112 (V), 122	6
vyklopit	+	d	207	1
vykřiknout	+	d	36, 87, 128, 130, 192	5
vyloučit	+	d	152 (V)	1
vypovědět	+	d	205 (V)	1
vypovídat	+	n	190 (př)	1
vypravit	+	d	39, 47, 212, 232	4
vypravovat	+	n	117 (V)	1
vyptávat se	+	n	172	1
vyřídit	+	d	27 (př)	1
vyslovit	+	d	229	1
vysmívat se	+	n	47	1
vystřelit	+	d	65	1
vysvětlovat	+	n	65, 104, 168	3
vysypat	+	d	106	1
vyštěknout	+	d	84	1
vytrubovat	–	n	231	1
vytýkat	+	n	129 (př)	1
vzdychnout	–	d	46, 94	2
vzdychnout	+	d	9, 30, 80, 93, 114, 123, 130, 190, 209, 234	10
vzkázat	+	d	79 (př)	1
vzpomenout si	+	d	10, 72, 207, 216*, 222, 223	6
vzpomínat	+	n	81, 120, 143, 191, 209, 223, 224	7
vztekat se	+	n	185	1
zabrebtat	+	d	158	1
zabručet	–	d	199	1
zabručet	+	d	36, 42, 46, 158, 167, 199	6
zabučet	–	d	17 (V)*	1
zabučet	+	d	61, 179*	2
zaburácet	+	d	217	1
začít	+	d	36, 49, 59, 73, 140, 168, 199	7
zadržet	+	d	68	1
zahřímat	+	d	200	1
zahučet	+	d	15, 85, 186, 216	4
zachroptět	+	d	183, 187	2
zajíkat se	+	n	25	1
zajímat se	+	n	168	1
zamumlat	+	d	35, 120	2
zapovídat se	+	d	208 (V)	1
zaradovat se	+	d	63	1
zarazit	+	d	28	1
zařvat	+	d	11, 46, 82, 87, 108, 125, 134 (př)*,	12

zasyknout	+	d	46, 64	2
zašeptat	+	d	65, 118	2
zaštknout	–	d	48	1
zašumět	–	d	199	1
zatelefonovat	+	d	13	1
zavolat	+	d	156, 164, 219, 225	4
zavrčēt	+	d	84, 205, 214	3
zazářit	+	d	84	1
zdržet se	+	d	36	1
zeptat se	+	d	144 (př), 173, 198, 229 (V), 229 (V), 229 (V)	6
zhrozit se	+	d	223	1
zmiňovat se	+	n	103 (př)	1
Znít	+	n	103	1
Zpívat	+	n	230 (V), 230 (V), 230 (V)	3
zubit se	+	n	84	1
Zuřit	+	n	84	1
zvážnět	+	d	85	1
Zvolat	+	d	12, 26, 30, 38, 67, 68, 95, 83, 124, 174	10
žasnout	+	n	38	1
CELKEM				1268

6.2 Devatero pohádek

V *Devateru pohádek* se na 237 stranách vyskytuje 188 různých verb dicendi s celkovým množstvím 1114 výskytů. Potvrdil se tak náš předpoklad, že největší frekvenci budou dohromady mít predikátory patřící do skupiny 0 (slovesa nejlépe odpovídající definici verb dicendi), která bude obsahovat nejmenší množství různých verb dicendi – těchto 12 sloves (*dít, hovořit, minit, mluvit, napsat, povědět, povídat, pravit, promluvit, psát, říci* [spolu s *jářku*] a *říkat*) se v *Devateru pohádek* vyskytuje celkem 592krát a jedná se tak o více než polovinu (53,09 %) veškerých výskytů verb dicendi v knize. Skupinou s největším počtem různých sloves a zároveň s druhým největším počtem výskytů je skupina + (slovesa přesahující význam symbolů *Dic/Scrib*), jejichž 160 predikátorů se v knize vyskytuje celkem 490krát (43,95 %). Skupina – (plně nedosahující artikulované řeči) je v pohádkách Karla Čapka zastoupena 28 různými predikátory s celkovým počtem 33 výskytů (2,96 %). Celkově nejfrekventovanějšími slovesy jsou *říci* s 319 výskytů (28,61 %), *povídat*

se 137 výskyty (12,28 %) a *pravit* s 44 výskyty (3,95 %) ze skupiny 0 a *zvolat* s 39 výskyty (3,5 %) a *ptát se* s 38 výskyty (3,41 %) ze skupiny +.

Slovesa pravení se převážně vyskytují v uvozovacích větách, a to celkem 890 výskyty (79,82 %) z celkového počtu 1114 výskytů sloves pravení v *Devateru pohádek*. V přímých řečech postav se slovesa pravení vyskytují celkem 101krát (9,06 % všech výskytů verb dicendi), z toho nejčastěji *řici* s 31 výskyty, *říkat* s 13 výskyty (z 30 celkových výskytů), *povídat* s 13 výskyty nebo sloveso *povědět*, které se dokonce v přímých řečech objevuje zdaleka nejčastěji: ze 17 výskytů jich připadá 15 právě na přímé řeči (např. „*A že nevíte,“ řekl špaček na bříze, „kdo naučil ptáky lítat? Tak já vám to povím; já to mám od karlštejnského havrana, co sem přilít, když byly ty velké mrazy.*“¹⁰¹). V pásmu vypravěče se také nejčastěji vyskytuje sloveso *řici* s 26 výskyty, *říkat* s 13 výskyty a *povídat* s 8 výskyty, mezi další poměrně častá slovesa patří *vypravovat* s pěti výskyty (např. „*Když k němu přišel, klekl a plakal a vypravoval, že se svému otci zavázal, že bude loupežníkem, ...*“¹⁰²). Můžeme si též povšimnout, že z 33 výskytů sloves patřících do skupiny –, patří jen jeden výskyt do uvozovací věty v pásmu vypravěče („*Pfff,“ prskala při tom a syčela, „zasssolím ti, usssmrtím tě, nasssekám ti, rozsssápu tě na kussy.*“¹⁰³).

V částech pohádek, kdy roli vypravěče přebírá postava (převážně se jedná o pasáže, kdy jedna postava vypráví další postavě nebo postavám příběh, respektive pohádku), se slovesa pravení vyskytují celkem 251krát. Z toho tři výskyty jsou v pásmu vypravěče, konkrétně jde o slovesa *řici*, sedm v přímých řečech (3krát *řici*, 2krát *říkat*, *vzkazovat* a *hýkat*) a zbylých 241 v uvozovacích větách, v nichž se v těchto případech nejčastěji vyskytují *řici* (70krát), *povídat* (49krát), *pravit* (9krát), jež se stejně jako v případě *Povídek z jedné kapsy* často opakují, nebo archaické *jářku* s 6 výskyty, jež se vyskytuje pouze v podobných pasážích (např. „*Moc ne,“ jářku, „jen musí pořád z nitra země táhnout tu horkou vodu nahoru, aby*

---

¹⁰¹ ČAPEK, Josef a Karel ČAPEK. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek*.

Ilustroval Josef ČAPEK. Praha: Fr. Borový, 1932, s. 98.

¹⁰² Tamtéž, s. 145.

¹⁰³ Tamtéž, s. 25.

nevychladla. ¹⁰⁴). V tomto kontextu se pak také často vyskytují stylově zabarvená slovesa jako *bečet*, *frkat*, *hejkat* nebo *huhlat*, která se na místech knihy s vypravěčem netotožným s postavou nevyskytují.

Rozdíly mezi frekvencí dokonavých a nedokonavých verb dicendi jsou jen malé. Zatímco slovesa dokonavá se v textu vyskytla celkem 597krát, z toho je 67 výskytů v přímých řečech, 49 v pásmu vypravěče a 125 v místech, kde se vypravěčem stává postava, u sloves nedokonavých je výskytů celkem 517, z toho 70 v přímých řečech, 52 v pásmu vypravěče a 126 v místech, kde se vypravěčem stává postava. Při pohledu na některé z vidových dvojic je však zřejmý rozdíl v místech výskytu daných sloves. Zatímco nedokonavé *povídat* se hojně vyskytuje jak v uvozovacích větách, tak i v přímých řečech a pásmu vypravěče, dokonavé *povědět* se ze 17 výskytů objevuje 15krát v přímých řečech a pouze jednou v uvozovací větě (... *raz dva raz dva kopec nekopec, až pihovatý Vincek pověděl: „Tak, pane doktore, už jsme jako tady.* ¹⁰⁵) a jednou v pásmu vypravěče (*Proto jen v rychlosti povím, že někdy chytala tlapkou v potůčku ryby, žrala ráda okurkový salát, ...* ¹⁰⁶). Podobně není omezen výskyt dokonavého *řici*, zatímco nedokonavé *říkat* se vyskytuje převážně v pásmu vypravěče (13krát) nebo v přímých řečech (13krát), ale v uvozovacích větách pouze čtyřikrát, z toho dvakrát v místech, kdy je vypravěčem postava. U některých sloves pak v *Devateru pohádek* nalezneme pouze jedno sloveso z páru, jako je v případě dokonavého *vypravovat*, jehož nedokonavý „protějšek“ *vyprávět* se v knize nevyskytuje vůbec.

Tabulka 3: Verba dicendi v Devateru pohádek

SLOVESO	DIC/SCRIB	VID	VÝSKYT	POČET
bečet	+	n	45*	1
bránit se	+	n	12, 15, 35, 66, 70, 154, 156, 157, 195*, 222, 239*, 254*	12
brblat	+	n	249*	1
broukat	+	n	90, 181*, 202	3
bručet	+	n	68, 137, 183*, 185*, 204, 211, 214, 230, 232, 247*, 249*	11

¹⁰⁴ ČAPEK, Josef a Karel ČAPEK. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívažek.*

Ilustroval Josef ČAPEK. Praha: Fr. Borový, 1932, s. 249.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 230.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 26.

bručet	–	n	129 (př), 146 (V)	1
brumlat	+	n	248*	1
burácet	+	n	62	1
burácet	–	n	129 (př)	1
ceknout	–	d	202 (V)	1
čepýřit se	+	n	92	1
číst	+	n	59, 59, 214	3
dít	0	n	50, 172, 176, 178, 179*, 204, 206, 208, 212, 219, 238*, 239*, 242	13
divit se	+	n	16, 68, 161, 167, 211, 235*	6
dodat	+	d	28, 35, 35, 55, 164, 179*, 208	7
dodávat	+	n	206, 222, 243, 257	4
dokončit	+	d	35	1
doložit	+	d	199, 206, 232, 257	4
dopovědět	+	d	35	1
dopovídat	+	n	188 (V)	1
dořít	+	d	157 (V), 220 (V)	2
drmolit	+	n	30, 52*	2
dušovat se	+	n	227 (V)	1
frkat	–	n	247*	1
hádat se	+	n	19 (V)	1
hejkat	–	n	245*	1
hekat	–	n	247*	1
hlásit	+	n	11, 189 (př), 214 (V)	3
hovořit	0	n	129 (př), 170 (V), 178 (př)	3
hřímat	–	n	129 (př)	1
hubovat	+	n	202 (V)	1
huhlat	+	n	247*	1
chechtat	–	n	244*	1
chlubit se	+	n	50	1
chraptět	–	n	244*	1
jářku	0	d	47*, 49*, 56*, 245*, 249*, 254*	6
ječet	–	n	129 (př)	1
kárat	+	n	17	1
kázat	+	n	160 př, 170, 224, 234*, 255	5
klít	+	n	178 (V), 191 (př)	2
končit	+	n	57	1
křičet	–	n	9 (V), 10 (V)	2
křičet	+	n	44, 54*, 55, 62, 69, 74, 81, 90, 144, 169, 169, 185*, 221, 242	14
křiknout	+	d	11, 61, 73, 142, 153, 178	6
kuckat	+	n	42	1
kvílet	–	n	129 (př)	1
kvílet	+	n	252*	1

lamentovat	+	n	97 (př)	1
láteřit	+	n	178 (V)	1
libovat si	+	n	180*, 222, 226	3
mínit	0	n	180*, 186*, 222	3
mlít	+	n	31, 33, 52*	3
mluvit	0	n	50, 53, 55, 128 (př), 129 (př), 129 (př), 139, 166 (V), 166 (př), 166 (př), 178 (př), 250*, 250*	12
modlit se	+	n	141 (V)	1
mručet	+	n	32, 35	2
muknout	-	d	202 (V)	1
myslet si	+	n	11, 27, 27, 54*, 132, 209	6
nadávat	+	n	178 (př), 178 (V)	2
naléhat	+	n	42	1
namítat	+	n	12, 22, 211	3
napomenout	+	d	170 (př), 177 (př)	2
napovídat	+	n	164 (př)	1
napsat	0	d	146 (V), 211 (př), 211 (př), 211 (př), 219 (př)	5
nařídit	+	d	15 (V)	1
naříkat	+	n	35, 45*, 58*, 97 (př), 130*, 168 (V), 202 (V)	7
naříkat	-	n	129 (př)	1
obrátit se	+	d	61, 62, 63, 212	4
oddechnout	+	d	242*	1
odpovědět	+	d	65, 69 (V), 138, 205, 208, 213, 214, 219, 219, 219, 237*, 257	12
odtušit	+	d	34	1
odvětit	+	d	140	1
omlouvat se	+	n	139, 140, 144	3
opáčit	+	d	57	1
opakovat	+	n	10, 166	2
opravit	+	d	129	1
oznámit	+	d	168 (V)	1
ozvat se	+	d	67, 92, 94, 97, 137, 154, 165, 174, 188, 199*, 203, 212, 219, 241*, 243, 243, 246, 251*	18
plakat	+	n	27, 173*	2
pobízet	+	n	231	1
počít	+	d	87	1
poděkovat	+	d	257	1
podívat se	+	d	78, 128, 166, 185*, 238*	5
podotknout	+	d	209	1
pohádat se	+	d	178 (př)	1
pochopit	+	d	30	1

pochvalovat si	+	n	181*	1
pokračovat	+	n	32, 35, 35, 36, 43, 43, 47, 51, 53, 56, 93, 143, 172, 178, 185*, 206	16
pokřikovat	+	n	92*	1
pomáhat	+	n	126	1
pomyšlit si	+	d	78	1
poprosit	+	d	15 (V)	1
poručit	+	d	9 (V)	1
pošeptat	+	d	80	1
povědět	0	d	26 (V), 42 (př), 43 (př), 57 (př), 58 (př), 61 (př), 72 (př), 72 (př), 87 (př), 92 (př), 98 (př), 144 (př), 158 (př), 188 (př), 220 (př), 230, 243 (př)	17
povídat	0	n	10, 10, 11, 11, 12, 14, 15, 15, 17*, 17, 20, 21, 22, 22, 22, 22, 23, 27 (V), 27, 32, 32, 34, 34, 40, 40, 40, 42, 45*, 45*, 45*, 45*, 47*, 47*, 47*, 48*, 49*, 49*, 52*, 52*, 53*, 53*, 54*, 56*, 56*, 56*, 56*, 56*, 56*, 57*, 57*, 57 (př), 58*, 61, 62, 65, 70, 70, 70, 70, 71, 71, 72, 72, 73, 73, 73, 79, 81, 81, 81, 86, 87 (př), 88, 90 (V), 94 (př), 99 (př), 99 (př), 99*, 101 (př), 124 (V), 126, 127, 128, 129 (př), 133 (V), 139, 140*, 140, 140, 142 (V), 146, 151 (V), 152 (V), 155, 155, 155, 156, 157, 158, 159, 160 (př), 170 (V), 171 (př), 172*, 176 (př), 181*, 188 (př), 189*, 189*, 191*, 195*, 196*, 196*, 206, 211, 213, 215, 219, 222, 226, 231, 232 (př), 234*, 235*, 236*, 238*, 242 (př), 244*, 245*, 246*, 247*, 247*, 247*, 249*, 251*, 252*, 252*	137
povykovat	+	n	93 (př), 94 (př)	2
pozdravit	+	d	235*	1
pravít	0	n	10, 14, 15, 42, 57*, 58*, 62, 92, 92, 95, 154, 158, 158, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 167, 168, 171, 179*, 180*, 186*, 186*, 204, 204, 205, 205, 206, 208, 209, 211, 214, 214, 219, 223, 224, 224, 235*, 237*, 238*, 242	44
prohlásit	+	d	43, 62, 164, 257	4
prohodit	+	d	232	1
promluvit	0	d	250	1
pronést	+	d	34	1
prorokovat	+	n	17 (př)*	1
prosit	+	n	26, 86, 87, 88, 144 (V)	5
prskat	-	n	25	1

přečíst	+	d	214 (př)	1
představit se	+	d	38 (V)	1
přemýšlet	+	n	70	1
přeptávat se	+	n	216	1
přidat	+	d	35	1
přihnát se	+	d	29 (V)	1
přinést	+	d	28 (V)	1
připouštět	+	n	13	1
prísvedčít	+	d	129	1
přítakat	+	d	238*	1
přiznat	+	d	246*	1
přizvukovat	+	n	90	1
psát	0	n	193 (př), 214 (př), 214 (V), 219 (př)	1
ptát se	+	n	17, 31, 42, 43, 50, 53*, 65, 68, 70, 86*, 88, 93, 94, 99, 128, 130, 130, 130, 151 (V), 154, 157, 158, 160, 161, 163, 167, 172, 184*, 209, 216 (V), 219, 219, 224, 226, 247*, 250*, 254*, 256	38
radit	+	n	179*, 211	2
rouhat	+	n	178 (V)	1
rozkázat	+	d	36	1
rozkřiknout se	+	d	61, 68, 147, 178*, 229	5
rozpakovat	+	n	249*	1
říci	0	d	9 (V), 9 (V), 11, 11 (V), 12, 12, 12, 14, 14, 15, 15, 15, 16, 16, 17, 18, 20, 20, 20, 21, 21, 22, 22, 22, 24, 27, 28, 30, 30, 31, 32, 32, 32, 34, 35, 36, 36, 36, 39, 40, 40, 41, 41, 42, 42, 42, 43, 43, 43, 44*, 44, 45, 47*, 47*, 48*, 53 (př), 53 (př), 54, 56 (př), 56 (př), 57*, 57 (př)*, 58*, 59, 60, 61, 61, 61, 62, 62, 62, 64, 65, 65 (př), 66 (V), 66, 66, 66, 67, 69, 69, 69, 69 (V), 70, 70, 70 (př), 71, 71, 72, 72, 73, 73 (př), 76 (V), 77 (V), 78, 80, 80 (V), 80 (V), 80 (V), 81, 81, 83, 84, 84, 86*, 87*, 88*, 92, 94*, 96*, 96*, 97*, 98, 98, 98, 98 (př), 99, 99 (př), 100*, 100 (př), 101, 126, 128, 128, 129, 130, 130*, 130*, 134, 134 (př), 134 (V), 135, 135, 135 (V), 136 (V), 137, 137, 138, 138, 138, 138, 139, 139, 140 (př), 140 (př), 140*, 141, 141, 142, 145, 147, 147, 147, 152, 153 (V), 154, 154, 154, 155, 157, 158, 158, 160, 160, 161, 161, 161 (V), 162, 163, 164, 165, 166, 166, 166, 166, 166 (př), 166 (př), 166 (př), 167 (př), 167 (př), 167 (př), 167, 167,	319

167, 168, 168, 170, 172, 172*, 174,
 174 (př), 176, 176, 177 (př), 177*,
 178 (př), 179*, 179*, 179 (př), 179*,
 179*, 180*, 181*, 181*, 182 (př),
 183 (př), 183*, 183*, 184*, 186*,
 186*, 187*, 189*, 189*, 189*, 191*,
 191*, 191*, 193*, 193*, 193*, 194*,
 194 (př)*, 195*, 195*, 195*, 195*,
 196*, 196*, 196*, 197*, 198*, 198*,
 200 (V), 200 (V), 202 (V), 202 (V),
 204, 204, 204, 204, 204, 204, 205,
 206, 206, 207, 208, 208, 208, 209
 (př), 209 (V), 209 (V) 210, 211, 211,
 211, 212, 212, 212, 212 (V), 213,
 214, 214, 214, 214, 215, 216 (V),
 217, 217, 218, 219, 219, 219, 220,
 220, 222, 222, 223, 224, 224, 226,
 229, 230, 230, 231 (V), 231, 231,
 232, 232, 233 (př), 232 (V)*, 234*,
 234*, 235*, 235*, 236*, 238*, 238*,
 238*, 238*, 239*, 239*, 239 (př)*,
 240 (V)*, 241 (V)*, 241*, 242, 243,
 245*, 249*, 250*, 250*, 251*, 254*,
 254*, 255 (př), 255, 257, 257

říkat	0	n	17 (př), 17*, 19 (V), 61 (př), 75 (V), 94*, 95 (př), 95 (př), 98 (př), 98 (př), 122 (V), 122 (V), 126, 129 (př), 130 (př), 134 (př), 135 (V), 152 (V), 153 (V), 164 (př), 176 (př), 204 (V), 200 (V), 209 (V), 226 (V), 227 (V), 227 (V), 233, 235 (př)*, 252 (př)*	30
řvát	+	n	25	1
řvát	-	n	129 (př), 151 (V)	2
sípat	-	n	244*	1
sípat	+	n	245*	1
skočit (do řeči)	+	d	167	1
skončit	+	d	38	1
skřehotat	-	n	244*	1
smát se	+	n	34	1
smát se	-	n	129 (př)	1
souhlasit	+	n	98, 141	2
spílat	+	n	178 (V)	1
spustit	+	d	35, 61, 71, 72, 72, 142, 146	7
starat se	+	n	230	1
sténat	+	n	42	1
sténat	-	n	129 (př)	1
svolit	+	d	235*	1
syčet	+	n	25	1
šeptat	-	n	11 (V), 129 (př)	2

šeptat	+	n	24, 49*, 49*, 72, 198*	5
špitnout	–	d	255 (V)	1
šplhnout	–	d	202 (V)	1
švitořit	+	n	61	1
tázat se	+	n	34, 154, 159	3
telegrafovat	+	n	159	1
těšit	+	n	224	1
uhodit	+	d	62	1
ujišťovat	+	n	237*	1
úpět	–	n	129 (př)	1
volat	+	n	18, 41, 49*, 54*, 57, 89, 140, 156, 250*, 251*	10
vrkat	+	n	91, 91 (př)	2
vydechnout	+	d	224, 253*	2
vyhrknout	+	d	16, 24, 71, 72, 157, 181*, 204, 219, 241*, 245*	10
vykládat	+	n	81, 154, 206, 209	4
vykřiknout	+	d	16, 16, 17, 24, 25, 30, 36, 42, 65, 66, 67, 67, 88*, 96*, 131*, 131*, 156, 161, 167, 199*, 220	21
vyletět	+	d	256	1
vymlouvat	+	n	227 (V)	1
vynadat	+	d	148 (V)	1
vypravovat	+	n	23, 27 (V), 57 (př), 86 (př), 90 (V), 125 (V), 128 (př), 145 (V), 153 (V), 246 (př)	10
vyptávat se	+	n	151 (V)	1
vysypat	+	d	230	1
vyštěknout	+	d	24	1
vzdychat	–	n	129 (př), 247*	2
vzdychnout	+	d	14, 137, 157, 238*	4
vzkazovat	+	n	199 (př)*	1
vzlykat	+	n	250*	1
vzpomínat	+	n	126	1
zabručet	–	d	31, 147 (V)	2
zabručet	+	d	62, 64, 148, 241*	4
zaburácet	+	d	179*	1
začít	+	d	21, 30, 35, 43, 88, 237*, 245*	7
zahromovat	+	d	61	1
zahřímat	+	d	60, 62, 154, 179*	4
zaklínat	+	n	167	1
zakývat	+	d	78, 79	2
zamručet	+	d	28	1
zaplakat	+	d	196*	1
zapovídat se	+	d	189 (př)	1

zarazit	+	d	185*	1
zařvat	+	d	33, 134, 179*, 181*, 229	5
zařvat	–	d	133 (V)	1
zasmušit se	+	d	245*	1
zasyknout	+	d	24	1
zašeptat	+	d	23, 24, 71, 143	4
zatelefonovat	+	d	189 (př), 191 (př)	2
zatelegrafovat	+	d	185*	1
zaúpět	+	d	251*	1
zavolat	+	d	73, 171, 181 (př), 222, 250*	5
zavrčēt	+	d	137	1
zavzdychat	+	d	223	1
zaznīt	+	d	65	1
zeptat se	+	d	11 (V), 34, 95, 145 (V), 234*	5
zpívat	–	n	129 (př)	1
zvědēt	+	d	28 (V)	1
zvolat	+	d	12, 16, 24, 24, 28, 31, 33, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 58*, 60 (př), 60, 64, 65, 66, 67, 67, 68, 69, 137, 141, 141, 155, 159, 161, 166, 178*, 178*, 182*, 183*, 204, 215, 220, 224, 256	39
žadat	+	n	166, 167, 179*	3
CELKEM				1114

6.3 Hordubal

V románu *Hordubal* se na 195 stranách objevuje celkem 190 různých verb dicendi s celkovým množstvím 666 různých výskytů. Skupinou s největším množstvím výskytů a zároveň největším počtem různých sloves je skupina + (slovesa přesahující význam symbolů *Dic/Scrib*), 168 predikátorů patřících do této skupiny se v *Hordubalovi* vyskytlo dohromady 396 a jedná se o necelé tři pětiny (59,46 %) všech výskytů sloves pravení v románu. Nepotvrdil se tedy náš předpoklad, že největší frekvenci budou mít slovesa skupiny 0 (slovesa odpovídající symbolům *Dic/Scrib*), jelikož dvanáct sloves z této skupiny (*dít, hovořit, mīnit, mluvit, napsat, povědēt, povīdat, pravīt, promluvit, psāt* [spolu s *write*], *řici* a *řikat*) má dohromady 253 výskytů (37,99 %), tedy méně než skupina +. Tuto skutečnost přičítáme jednak tomu, že se v románu *Hordubal* verba dicendi ve větší míře objevují v řečech postav a v pásmu vypravěče mimo uvozovací věty, jak je patrné i na první pohled z tabulky, a jednak značnému výskytu přímých řečí bez uvozovacích vět, a to převážně řečí nevlastních přímých. Skupina sloves – (plně nedosahujících artikulované řeči) je

v *Hordubalovi* zastoupena 16 různými predikátory s celkovým počtem 17 výskytů (2,55 %). Slovesy s největší frekvencí jsou *řici* s 79 výskyty (11,86 %), *povídat* s 68 výskyty (10,21 %) a *pravit* s 27 výskyty (4,05 %) ze skupiny 0, *bručet* ze skupiny + s 27 výskyty (4,05 %) a *říkat* ze skupiny s 21 výskyty (3,15 %).

Největší výskyt sloves pravení je i v případě *Hordubala* v uvozovacích větách, a to celkem 432 výskyty (64,86 %), avšak poměrně větší než v předchozích analyzovaných knihách je počet výskytů sloves v pravení v přímých řečech postav. V těch se verba dicendi vyskytují celkem 187krát (28,09 %), z toho nejčastěji *řici* s 47 výskyty (ze 79 celkových), *povídat* s 22 výskyty (z 66), *mluvit* se 17 výskyty (z 20), *říkat* s 16 výskyty (z 21) nebo *zpívat* s 6 výskyty (z 18). Některá slovesa pravení se vyskytují pouze v přímých řečech, jedná se například o predikátory *dát vědět* (2 výskyty), *dorozumět* (2 výskyty), *napsat* (5 výskytů), *stěžovat* (2 výskyty) nebo anglické *write* s jedním výskytem (v pasáži nevlastních přímých řečí bez uvozovacích vět z první kapitoly: *a psala vám někdy vaše žena? Nepsala. Neumí Psát. Ale vy jste jí psal? No, sir. Can't write, sir. Od té doby, co zemřel Michal Bobok, jsem jí neposílal nic, jen peníze ukládal.*¹⁰⁷). V pásmu vypravěče se objevují slovesa s celkovým počtem 55 výskytů, z toho nejčastěji *řici* s 10 výskyty, *povídat* se 3 výskyty, *zpívat* se třemi výskyty, vidová dvojice *odpovědět* a *odpovídat* po dvou výskytech a v závěrečné části *Hordubala* popisující soudní přelíčení též *vypovídat* s 6 výskyty (např.: *Vypovídá žena Baranova, žena Hrycova, Fedora Bobala žena.*¹⁰⁸). Případ uvozovací věty, jejímž původcem není vypravěč, se vyskytuje pouze jednou: *... kdyby nebyl tak daleko, dal bych ruce k ústům a zahoukal na něho: Pochválen Ježíš Kristus, pane, kolik je hodin?*¹⁰⁹

Z hlediska vidu je v případě *Hordubala* vyšší frekvence sloves nedokonavých, která se v románu vyskytují 470krát (70,57 % z 666 výskytů všech sloves), zatímco slovesa dokonavá se vyskytují pouze 196krát. Tento rozdíl je nejvíce patrný v uvozovacích větách – 341 výskytů nedokonavých a 87 výskytů dokonavých sloves –, méně pak už v přímých řečech (101 : 82) a pásmu vypravěče (28 : 27). Tento rozdíl je také patrný při pohledu na některé vidové dvojice, jako jsou

---

¹⁰⁷ ČAPEK, Karel. *Hordubal*. Praha: Fr. Borový, 1935, s. 17.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 181.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 19.

povídat (68 výskytů) a *povědět* (3 výskyty) nebo *bručet* (27 výskytů) a *zabručet* (1 výskyt), z nichž se dle očekávání vymyká *řici* (79 výskytů) a *říkat* (21 výskytů) s opačnou tendencí.

Tabulka 4: Verba dicendi v Hordubalovi

SLOVESO	DIC/SCRIB	VID	VÝSKYT	POČET
bědovat	+	n	141	1
bránit se	+	n	98	1
brebentit	–	n	129 (V)	1
broukat	+	n	103, 128, 148, 160	4
bručet	+	n	26, 29, 33, 36, 38, 39, 49, 50, 71, 79, 88, 89, 91, 97, 103, 106, 116, 122, 128, 134, 142, 149, 153, 164, 176, 179, 193	27
brumlat	–	n	33 (V)	1
brumlat	+	n	77, 79, 147	3
burácet	+	n	89	1
cedit	+	n	104, 142	2
číst	+	n	187 (V)	1
dát se do řeči	+	d	145 (V), 150 (V)	2
dát vědět	+	d	147 (př)	1
dávat se do řeči	+	n	155 (V)	1
dělat tajnosti	+	n	105	1
dít	0	n	34, 35, 147, 148, 157, 159	6
divit se	+	n	32, 35, 37, 39, 41, 89, 90, 120, 158	9
dodávat	+	n	32, 107	2
domlouvat	+	n	43, 89, 144	3
domluvit	+	d	18 (př)	1
doptat	+	d	18 (př)	1
dorozumět	+	d	14 (př), 15 (př)	2
dovolat	+	d	185 (př)	1
dozpívat	+	d	38 (V)	1
drkotat	+	n	128	1
drmolit	+	n	79	1
drtit	+	n	112, 128	2
dumat	+	n	98	1
hekat	–	n	53 (př), 53 (př)	2
hekat	+	n	123 (V)	1
hlaholit	+	n	29	1
hlásit	+	n	101, 135, 173	3
honosit se	+	n	42	1
hořekovat	–	n	141 (V)	1

hovořit	0	n	63 (př), 172 (V), 176, 176 (př), 179 (př)	5
hrozit	+	n	154	1
hřímat	+	n	195 (př)	1
hučet	+	n	145	1
hulákat	+	n	109	1
chmuřit se	+	n	155	1
chraptět	+	n	87, 130	2
ječet	+	n	88	1
jektat	+	n	52, 132	2
jíkat	–	n	53 (př)	1
kabonit se	+	n	76, 85, 159	3
kasat se	+	n	89	1
kázat	+	n	39, 91, 101, 107, 109, 137, 141, 178, 180 (př), 187 (př), 195 (př)	11
klanět se	+	n	42	1
koktat	+	n	52, 190, 191	3
končit	+	n	160	1
křičet	–	n	18 (př)	1
křičet	+	n	52, 77, 78, 155, 190	5
křiknout	+	d	43 (V), 87	2
kývat	+	n	159	1
mínit	0	n	36, 49, 102, 135, 143, 147, 154, 157, 195	9
mlasknout	–	d	55	1
mluvit	0	n	14 (př), 15 (př), 16 (př), 38, 63 (př), 63 (př), 76 (př), 83 (př), 100, 111 (př), 128 (př), 152 (př), 152 (př), 152 (př), 156 (V), 167 (př), 177 (př), 177 (př), 177 (př), 195 (př)	20
mračit se	+	n	150	1
mručet	+	n	60, 89, 104	3
mumlat	+	n	41, 78, 97, 122, 128, 133, 150, 154	8
myslet si	+	n	23, 41, 44, 56, 66, 76, 93, 95, 106, 142, 146	11
nabízet	+	n	155	1
naléhat	+	n	41, 50	2
namítat	+	n	50, 55, 56	3
napadat	+	n	41	1
naparovat se	+	n	105	1
napsat	+	d	28 (př), 28 (př), 117 (př), 165 (př), 187 (př)	5
navazovat hovor	+	n	14	1
nutit se	+	n	34, 129	2
obracet se	+	n	34, 57	2

ocenit	+	d	168	1
oddychnout, oddechnout	+	d	72, 128, 162, 166	4
oddychovat	+	n	113	1
odpovědět	+	d	195 (V), 195 (V)	2
odpovídat	+	n	14 (V), 56 (V)	2
odříkávat	+	n	135, 188	1
odvádět řeč	+	n	28	1
ohlašovat	+	n	143	1
okřiknout	+	d	123 (V)	1
opakovat	+	n	14, 87, 142, 172 (V)	4
ověnovat	+	d	104	1
ozvat se	+	d	190	1
písat	+	n	187 (př)	1
pištět	-	n	78	1
pištět	+	n	42	1
pobídnout	+	d	39	1
pobízet	+	n	105	1
podotknout	+	d	181 (př)	1
podotýkat	+	n	29, 40, 90, 167	4
pohádat se	+	d	151 (př)	1
pochechtávat se	+	n	153	1
pochválit	+	d	154	1
pokračovat	+	n	102	1
pomáhat	+	n	151	1
poroučet	+	n	81, 105	2
poručit	+	d	111 (V)	1
posmívat se	+	n	111 (př)	1
povědět	0	d	91 (př), 145 (př), 152 (př)	3
povídat	0	n	13 (V), 16 (př), 33, 34, 35, 35, 35, 44 (př), 44 (př), 44 (př), 46, 46, 46 (V), 49, 55, 55, 56 (př), 57, 57, 57, 69, 70, 71, 77, 79, 79, 87, 89, 90, 90 (př), 91, 94 (př), 96, 97, 100, 102, 105, 108, 110 (př), 111 (př), 111 (př), 117, 117, 120 (př), 120 (př), 120 (př), 121, 122, 128, 128 (př), 129 (př), 129 (př), 133 (V), 134, 135, 142, 147, 148, 149 (př), 150 (př), 152, 159 (př), 160, 162 (př), 162 (př), 179, 182 (př), 182 (př)	68
pozdravit	+	d	27 (př)	1
pravit	0	n	27, 27, 34, 34, 35, 36, 41, 42, 49, 56, 98, 100, 116 (př), 117, 123, 130, 137, 146, 161, 174, 178, 179, 187, 191, 192, 193, 194	27
prohlásit	+	d	152, 172 (V)	2

prohlašovat	+	n	191	1
promluvit	0	d	48 (př), 49 (př), 62 (př), 100 (V), 132 (V)	5
protestovat	+	n	28	1
přemítat	+	n	56	1
přemýšlet	+	n	81, 100	2
přeptat se	+	d	120 (př)	1
příplést se	+	d	87	1
přizvukovat	+	n	86 (V), 87 (V)	2
psát	0	n	15 (př), 17 (př), 17 (př), 17 (př)	4
ptát se	+	n	36, 38, 43, 44 (př), 57, 64 (př), 70, 104, 135 (př), 142, 144 (př), 144 (př), 146, 152 (př), 163, 179, 190	17
ptávat se	+	n	70 (V)	1
rozhodnout	+	d	116	1
rozkřiknout	+	d	43 (př), 104	2
rozumovat	+	n	37	1
říci	0	d	13 (V), 14 (V), 15 (př), 15 (př), 15 (př), 15, 17 (V), 23 (V), 23, 25 (V), 25 (př), 25 (př), 29 (V), 29 (V), 30 (př), 30 (př), 30 (př), 31 (př), 41 (př), 52, 52 (př), 52 (př), 52 (př), 53, 58 (př), 61, 62 (př), 63 (př), 67, 68 (př), 70, 82 (př), 99 (př), 99 (V), 101 (př), 102 (V), 103, 122 (př), 122 (př), 128 (př), 128 (př), 129 (př), 134 (př), 134 (V), 136 (př), 136 (př), 142, 143, 143, 145, 146 (př), 147, 147, 148, 148, 148 (př), 148 (př), 151 (př), 152 (př), 154 (př), 157 (př), 158, 160 (př), 162, 162 (př), 163, 163 (př), 166, 171 (V), 174 (př), 178, 180 (př), 180 (př), 181 (př), 182 (př), 186 (př), 187 (př), 190 (př), 190 (př)	79
říkat	0	n	15 (př), 25, 26, 39 (V), 63, 93 (př), 99 (př), 100 (př), 116 (př), 150 (př), 151 (př), 156, 159 (př), 159 (př), 165 (př), 165 (př), 175 (př), 175 (př), 178 (př), 186 (př), 190 (př)	21
řvát	+	n	88	1
sdílet	+	n	122	1
sípat	+	n	127	1
skřehotat	+	n	77	1
skřípat	+	n	112	1
slyšet	+	n	26, 50	2
(nechat se) slyšet	+	d	162 (př)	1
smát se	+	n	36, 40, 46, 86, 100, 111 (př)	6
smát se	-	n	116	1

soudit	+	n	119	1
souhlasit	+	n	34, 102	2
soukat	+	n	39	1
spustit	+	d	144, 145, 151	3
starat se	+	n	89	1
stát na svém	+	n	103	1
stěžovat	+	n	172 (př), 172 (př)	2
supit se	+	n	155, 190, 191	3
syčet	+	n	109, 113, 155	3
syknout	+	d	92	1
šeptat	+	n	27, 28, 40, 41, 49 (př), 52, 77, 135	8
šklebit se	+	n	36, 56, 77, 86, 87, 102, 163	7
štkát	–	n	197 (V)	1
telegrafovat	+	n	17 (př)	1
trnout	+	n	77	1
tvrdit	+	n	161 (př)	1
udat	+	d	177 (př)	1
udeřit	+	d	144	1
udivit se	+	d	50	1
uhodit	+	d	150, 151	2
uhýbat	+	n	29, 39, 90, 111	4
urýt	+	d	151	1
ušklibnout se	+	d	157	1
utrhnout	+	d	152	1
varovat	+	n	33	1
vítat	+	n	165	1
volat	+	n	34, 55, 56, 69, 101, 106, 109, 127, 136, 154, 162, 187	12
vydechnout	+	d	41, 74, 98, 104, 134, 135, 144, 162	8
vyhrknout	+	d	42, 45, 77, 97, 104, 111, 137, 151, 154, 163	10
vyhrožovat	+	n	166	1
vykládat	+	n	89, 157	2
vykřiknout	–	d	78	1
vypovídat	+	n	172 (V), 173 (V), 177 (V), 178 (př), 179 (V), 180 (V), 181 (př), 181 (V), 189 (př)	9
vypravit	+	d	14, 90	2
vypravovat	+	n	15 (př), 62 (př), 63 (př)	3
vyřídít	+	d	60 (př), 114 (př)	2
vystřelit	+	d	103	1
vysvětlovat	+	n	40, 41, 55, 101	4
vyvolávat	+	n	51	1
vzdychat	–	n	50	1

vzdychnout	+	d	151, 165	2
vzkazovat	+	n	180 (př), 180 (př), 187 (př)	3
vzlykat	+	n	190	1
vztekat se	+	n	105	1
write	0	n	17 (př)	1
zabručet	+	d	96	1
začínat	+	n	91, 122, 144	3
začít	+	d	155	1
zadržet	+	d	29	1
zafunět	–	d	14 (V)	1
zahoukat	+	d	19*	1
zachroptět	+	d	87, 130	2
zajímat se	+	n	153	1
zakřiknout	+	d	44	1
zamručet	+	d	88	1
zamrzet se	+	d	85	1
zamumlat	–	d	33 (V)	1
zaplakat	+	d	175	1
zaříčet	–	d	26 (V)	1
zařvat	–	d	78	1
zařvat	+	d	155	1
zavolat	+	d	19 (př), 23 (V), 44 (př), 48 (př), 65 (př), 124 (př), 124 (př)	7
zeptat se	+	d	14 (V), 29 (př), 30 (př), 49 (př), 52 (př), 64 (př)	6
zjišťovat	+	n	192	1
zlobit se	+	n	71, 127, 153, 165	4
zmást se	+	d	158	1
zopakovat	+	d	182 (př)	1
zpívat	+	n	38 (V), 63 (V), 86 (př), 86 (př), 86 (V), 87 (př), 87 (př), 87 (př), 89 (př), 117	10
zubit se	+	n	35	1
žadonit	+	n	42	1
žasnout	+	n	41	1
CELKEM				666

6.4 Shrnutí a srovnání

V kapitole 5.3 jsme uvedli předpoklad, že největší výskyt budou mít u všech tří knih slovesa patřící do skupiny 0 (odpovídající symbolu *Dic/Scrib*, jež označuje význam čistého verba dicendi), jako jsou *řici*, *říkat*, *mluvit*, *psát* nebo *pravít*, kterých ale bude co do různosti nejmenší počet. Tento předpoklad se nám zcela potvrdil

v *Devateru pohádek*, v nichž 12 různých sloves patřících do skupiny 0 obsáhlo více než polovinu veškerých výskytů sloves pravení v knize (592 z 1114 výskytů, tedy 53,09 %). V *Povídkách z jedné kapsy* má 12 sloves ze skupiny 0 také největší počet výskytů (641 z 1268, tedy 50,55 %), avšak nejedná se o skupinu s nejmenším počtem různých sloves, kterou byla skupina označená znaménkem – (slovesa plně nedosahující artikulované řeči) s jedenácti různými predikátory. V případě románu *Hordubal* se nám pak tento předpoklad nepotvrdil vůbec, jelikož v této knize měla dohromady největší výskyt (396 výskytů z celkových 666, tedy 59,46 %) slovesa ze skupiny + (slovesa svým významem symbol *Dic/Scrib* přesahující). Tuto skutečnost si vysvětlujeme povahou románu, v němž se obecně „mluví“ méně než v prvních dvou analyzovaných knihách, a jeho reprodukováných řečí, které jsou, na rozdíl od *Povídek z jedné kapsy* a *Devatera pohádek*, ve velké míře ve formě nevlastních přímých řečí bez uvozovacích vět, a také tím, že se slovesa pravení v *Hordubalovi* častěji než v prvních dvou knihách vyskytují v pásmu vypravěče mimo uvozovací věty nebo v přímých řečech. Stejně si též zdůvodňujeme značný rozdíl mezi celkovým počtem výskytů sloves pravení v románu *Hordubal* (666 výskytů) a téměř dvojnásobným počtem výskytů sloves pravení v *Povídkách z jedné kapsy* (1268 výskytů) a *Devateru pohádek* (1114 výskytů). Ve všech třech analyzovaných knihách Karla Čapka patří mezi tři nejfrekventovanější slovesa pravení stejná trojice: *řici* s 350 výskyty v *Povídkách z jedné kapsy*, 319 výskyty v *Devateru pohádek* a 79 výskyty v *Hordubalovi*, *pravit se* 77, 44 a 27 výskyty a *povídat* s 62, 137 a 68 výskyty.

Ve všech třech knihách se dle očekávání slovesa pravení nejčastěji objevují v uvozovacích větách (83,28 % v případě *Povídek z jedné kapsy*, 79,82 % procent v případě *Devatera pohádek* a 64,86 % v případě *Hordubala*). Nezanedbatelný je však i jejich výskyt v přímých řečech postav, v nichž se v *Povídkách z jedné kapsy* a v *Devateru pohádek* shodně nejčastěji vyskytují slovesa *řici*, *říkat* a *povídat*. V mnohem větší míře (bráno v poměru k celkovému počtu výskytů verb dicendi) se v přímých řečech tato slovesa objevují v *Hordubalovi* (28,09 % oproti 11,99 %, respektive 9,06 %), kde mají největší zastoupení slovesa *řici*, *povídat* a *mluvit*. Ve všech třech analyzovaných knihách nalezneme verba dicendi, jež se častěji vyskytují právě v přímých řečech než v uvozovacích větách, např. *říkat* v *Povídkách z jedné kapsy*, *povědět* v *Devateru pohádek* a v *Hordubalovi* *mluvit* nebo *řici*, které se ve

zbylých dvou knihách častěji vyskytuje v uvozovacích větách, což také odpovídá většímu množství nevlastních přímých řečí bez uvozovacích vět v románu *Hordubal*. V pásmu vypravěče mimo uvozovací věty se v případě *Povídek z jedné kapsy* a *Devatera pohádek* nejčastěji objevují slovesa *řici* a *říkat*, v případě *Hordubala řici*, *vypovídat* a *povídat*.

V *Povídkách z jedné kapsy* a *Devateru pohádek* se objevují pasáže (nebo i celé povídky), v nichž roli vypravěče zastává postava, např. když ve *Velké pohádce doktorské*¹¹⁰ lékaři kouzelníkovi Magiášovi vyprávějí pohádky. V těchto částech se také vyskytují slovesa pravení v přímých řečech, pásmu vypravěče i uvozovacích větách, jejich původcem však není vypravěč, ale postava. Repertoár těchto sloves je není tak pestrý jako v jiných částech knih, slovesa se často opakují a nejčastěji se v těchto pasážích kromě slovesa *řici* (a archaického *járku*, jež se ani jinde nevyskytuje) objevuje sloveso *povídat*. Toto omezení různosti sloves a jejich časté opakování vnímáme jako prostředek charakterizace postav a přiblížení se mluvenosti.

Z hlediska výskytu dokonavých a nedokonavých sloves nacházíme v případě *Povídek z jedné kapsy* a *Devatera pohádek* jen minimální rozdíly, vyrovnaně se slovesa dokonavá i nedokonavá objevují v pásmu vypravěče, uvozovacích větách i přímých řečech. Kromě rozdílu v množství výskytu některých vidových dvojic, jako je v obou knihách shodně vyšší frekvence dokonavého *řici* oproti nedokonavému *říkat* nebo nedokonavého *povídat* oproti dokonavému *povědět*, si můžeme povšimnout rozdílu v místech výskytu některých vidových dvojic. Takový je případ nedokonavého slovesa *říkat*, jež se v uvozovacích větách, původcem kterých je vypravěč, objevuje v *Povídkách z jedné kapsy* i *Devateru pohádek* na rozdíl od dokonavého *řici* jen výjimečně, nebo dokonavého *povědět*, jež se v *Devateru pohádek* vyskytuje převážně v přímých řečech (15 ze 17 výskytů). Na rozdíl od těchto dvou knih si v případě *Hordubala* můžeme povšimnout jasně vyšší frekvence sloves nedokonavých oproti slovesům dokonavým, a to v poměru přibližně 7 : 3. Tento rozdíl je nejvíce patrný v rámci uvozovacích vět a též při pohledu na některé vidové dvojice jako *povídat* a *povědět* nebo *bručet* a *zabručet*. V románu

---

¹¹⁰ ČAPEK, Josef a Karel ČAPEK. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívažek*. Ilustroval Josef ČAPEK. Praha: Fr. Borový, 1932, s. 227–258.

Hordubal mají jasně vyšší frekvenci slovesa nedokonavá, která se v románu vyskytují 470krát (70,57 % z 666 výskytů všech sloves), zatímco slovesa dokonavá se vyskytují pouze 196krát. Tento rozdíl je nejvíce patrný v uvozovacích větách – 341 výskytů nedokonavých a 87 výskytů dokonavých sloves –, méně pak už v přímých řečech (101 : 82) a pásmu vypravěče (28 : 27). Tento rozdíl je také patrný při pohledu na některé vidové dvojice, jako jsou *povídat* (68 výskytů) a *povědět* (3 výskyty) nebo *bručet* (27 výskytů) a *zabručet* (1 výskyt), z nichž se dle očekávání vymyká *řici* (79 výskytů) a *říkat* (21 výskytů) s opačnou tendencí.

Náš předpoklad, že nejrozmanitější repertoár sloves pravení bude vzhledem k žánru obsažen v *Devateru pohádek* a nejméně různých sloves bude naopak obsahovat sbírka *Povídky z jedné kapsy*, se nám nepotvrdil. Analyzovanou knihou s největším počtem různých sloves pravení se navzdory našemu předpokladu ukázaly být *Povídky z jedné kapsy* s 212 různými predikátory, v románu *Hordubal* se objevuje 190 různých predikátorů a nejméně rozmanité je *Devatero pohádek* se 188 různými predikátory. Přestože tato čísla od sebe nejsou příliš vzdálená, a mohlo by se tak zdát, že bude Čapkův repertoár sloves pravení ve všech třech knihách velmi podobný, při porovnání excerpovaných sloves napříč knihami se ukázalo, že se pouze 60 verb dicendi objevuje v *Povídkách z jedné kapsy*, *Devateru pohádek* i *Hordubalovi*. Mezi těchto 60 verb dicendi, jež uvádíme níže v jednoduché tabulce, patří všechna slovesa ze skupiny 0 a další predikátory, jež se až na výjimky, jako je např. *končit*, ve všech třech knihách objevují s frekvencí vyšší než jedna. Lze předpokládat, že se většina těchto sloves bude objevovat též v dalších Čapkových prozaických dílech.

Tabulka 5: Slovesa pravení společná pro analyzované Čapkovy knihy

bránit se	naléhat	říkat
bručet	namítat	řvát
brumlat	napsat	souhlasit
burácet	obrátit se, obracet se	spustit
číst	oddechnout	syčet
dít	odpovědět	šeptat
divit se	opakovat	volat
dodávat	ozvat se	vydechnout
drmolit	pokračovat	vyhrknout
hekat	pomáhat	vykládat
hlásit	povědět	vykřiknout

hovořit	povídat	vypravovat
chraptět	pravit	vzdychnout
kázat	prohlásit	vzkázat, vzkazovat
končit	promluvit	zabručet
křičet	přemýšlet	začít
křiknout	psát	zařvat
mínit	ptát se	zavolat
mluvit	rozkřiknout	zeptat se
myslet	říci	zpívat

Predikátorů, jež se objevují jen v jedné ze tří analyzovaných knih, je celkem 227, jež pro úplnost uvádíme na konci této kapitoly, z toho 80 v *Povídkách z jedné kapsy*, 68 v *Devateru pohádek* a 79 v *Hordubalovi*. Tato slovesa se v textu objevují převážně jednou (*bečet* v *Devateru pohádek*) nebo dvakrát (*cedit* v *Hordubalovi*) a jen ve výjimečně tři a vícekrát (*namítnout* v *Povídkách z jedné kapsy*). Mezi těmito predikátory většinou neshledáváme žádný výrazný důvod, proč se vyskytují pouze v daném díle a žánru. Lze si jen povšimnout, že část těchto sloves vyjadřuje výrazné emoce, zvláštní způsob mluvy nebo jevy doprovázející artikulovanou řeč: *breptat*, *hartusit*, *chrčēt*, *rozčilovat se*, *rozzuřit se*, *vysmívat se* nebo *vybuchnout* v *Povídkách z jedné kapsy*; *bečet*, *brblat*, *frkat*, *huhlat*, *chechtat*, *prskat*, *švitořit* nebo *vrkat* v *Devateru pohádek*; *drkotat*, *jektat*, *pištět*, *supit se* nebo *zafunět* v *Hordubalovi*.

Slovesa pravení vyskytující se pouze v *Povídkách z jedné kapsy*:

Breptat, *domáhat se*, *doporučit*, *dostat ze sebe*, *hartusit*, *hodit*, *chlácholit*, *chrčēt*, *klást na srdce*, *lhát*, *namítnout*, *namluvit*, *napadnout*, *navrhnout*, *navrhovat*, *obořit se*, *ohradit se*, *okřikovat*, *opravovat*, *osmělit*, *plácnout*, *pobádat*, *podívat se*, *ponoukat*, *poradit*, *poznámenat*, *přednést*, *přerušit*, *přimluvit se*, *přísahat*, *recitovat*, *rozčilovat se*, *rozmluvit se*, *rozzuřit se*, *rýpat*, *řečnit*, *telefonovat*, *triumfovat*, *troubit*, *uklidňovat se*, *ulevovat si*, *umiňovat si*, *upomínat*, *urovnávat*, *utnout*, *utrhnout se*, *utrousit*, *uvažovat*, *uvolovat se*, *uznávat*, *užasnout*, *věštit*, *vrčēt*, *vybuchnout*, *vyjádřit*, *vyjadřovat*, *vyjet*, *vyklopit*, *vyloučit*, *vypovědět*, *vyslovit*, *vysmívat se*, *vytrubovat*, *vytýkat*, *vzkázat*, *vzpomenout si*, *zabrebtat*, *zabučet*, *zahučet*, *zajíkat se*, *zaradovat se*, *zaštknout*, *zašumět*, *zazářit*, *zdržet se*, *zhrozit se*, *zmiňovat se*, *znít*, *zuřit*, *zvážnět*.

Slovesa pravení vyskytující se pouze v *Devateru pohádek*:

Bečet, brblat, ceknout, čepýřit se, doložit, dopovědět, dopovídat, doříct, dušovat se, frkat, hádat se, hubovat, huhlat, chechtat, kárat, klít, kuckat, kvílet, lamentovat, láteřit, mlít, modlit se, muknout, nařídít, odtušit, odvětit, opáčit, plakat, pochopit, pochvalovat si, pokřikovat, pomyslit si, poprosit, pošeptat, povykovat, prohodit, prorokovat, prskat, přidat, přihnát se, přinést, připouštět, přisvědčit, přitakat, rouhat, rozkázat, rozpakovat, skočit (do řeči), spílat, svolit, špitnout, šplhnout, švitořit, ujišťovat, vrkat, vyletět, vylouvat, vynadat, zahromovat, zaklínat, zakývat, zasmušit se, zatelegrafovat, zaúpět, zavzdychat, zaznít, zvědět, žádat.

Slovesa pravení vyskytující se pouze v *Hordubalovi*:

Cedit, dát se do řeči, dát vědět, dávat se do řeči, dělat tajnosti, domluvit, doptat, dorozumět, dovolat, dozpívat, drkotat, drtit, honosit se, hořekovat, hučet, hulákat, chmuřit se, jektat, jíkat, kábonit se, kasat se, klanit se, kývat, mlasknout, mračit se, nabízet, napadat, naparovat se, navazovat (hovor), nutit se, ocenit, oddychovat, odříkávat, odvádět (řeč), ohlašovat, okřiknout, ověnovat, pisat, pištět, pobídnout, podotýkat, pochechtávat se, pochválit, poroučet, posmívat se, prohlášovat, přemítat, připlést se, ptávat se, rozumovat, sdílet, skřípat, slyšet, nechat se slyšet, soukat, stát na svém, supit se, šklebit se, štkát, trnout, udat, udeřit, udivit se, uhýbat, urýt, varovat, vítat, vyvolávat, začínat, zafunět, zahoukat, zakřiknout, zamrzet se, zaříčet, zjišťovat, zlobit se, zmást se, zopakovat, žasnout.

Závěr

V naší bakalářské diplomové práci jsme se zabývali funkcí a frekvencí verb dicendi v knihách *Povídky z jedné kapsy*, *Devatero pohádek* a *Hordubal* Karla Čapka a jejím cílem bylo zjistit rozdíly v užívání těchto sloves napříč třemi žánry. V teoretické části práce jsme nejprve uvedli definici verb dicendi a jejich možné třídění a shrnuli a porovnali poznatky o komunikačních funkcích výpovědí, uvedli zkoupaní českých lingvistů o slovesech pravení a připomněli distinktivní rysy pásma vypravěče a postavy a rozdíly mezi typy reprodukované řeči.

Při analýze jsme se zaměřili na rozdělení sloves pravení do tří skupin podle toho, zda jejich význam odpovídá definici verb dicendi, respektive „čistým“ slovesům pravení *říci*, *mluvit* a *psát* (skupina 0), tento význam přesahují a obsahují navíc informaci, jež komunikaci hodnotí či klasifikuje (skupina +), nebo plně nedosahují artikulované řeči (skupina –). Slovesa pravení jsme taktéž zkoumali z hlediska jejich frekvence, výskytu v pásmu vypravěče, uvozovacích větách nebo přímých řečech a vidu.

V *Povídkách z jedné kapsy* a *Devateru pohádek* se potvrdil náš předpoklad, že největší frekvenci budou mít dohromady slovesa ze skupiny 0, v obou knihách těchto pouhých 12 verb svým počtem výskytů překročilo 50 % veškerých výskytů sloves pravení. Tento předpoklad se však nepotvrdil v románu *Hordubal*, v němž má co do počtu výskytů největší zastoupení skupina + s téměř 60 % všech výskytů. Ve všech třech knihách jsme zjistili největší frekvenci u sloves *říci*, *pravit* a *povídat*.

Přestože se se verba dicendi nejčastěji objevují v uvozovacích větách, není zanedbatelný jejich výskyt v přímých řečech postav a pásmu vypravěče mimo uvozovací věty. Nejvýznamněji, s téměř 30 % všech výskytů, se verba dicendi v přímých řečech vyskytují v *Hordubalovi*, s největším zastoupením sloves *říci*, *povídat* a *mluvit*. V *Povídkách z jedné kapsy* a *Devateru pohádek* mají v přímých řečech největší frekvenci slovesa *říci*, *říkat* a *povídat*. V pásmu vypravěče mimo uvozovací věty se v případě *Povídek z jedné kapsy* a *Devatera pohádek* nejčastěji objevují slovesa *říci* a *říkat*, v případě *Hordubala říci*, *vypovídat* a *povídat*.

V *Povídkách z jedné kapsy* a *Devateru pohádek* se objevují pasáže (nebo i celé povídky), v nichž roli vypravěče zastává postava. V těchto částech se také

vyskytují slovesa pravení v přímých řečech, pásmu vypravěče i uvozovacích větách, jejich původcem však není vypravěč, ale postava. Repertoár těchto sloves je není tak pestrý jako v jiných částech knih, slovesa se často opakují a nejčastěji se v těchto pasážích kromě slovesa *řici* objevuje sloveso *povídat*.

V *Povídkách z jedné kapsy* a *Devateru pohádek* se dokonavá i nedokonavá slovesa pravení vyskytují ve stejné míře, a to jak v rámci uvozovacích vět, tak i přímých řečí a pásma vypravěče. U některých vidových dvojic si však můžeme povšimnout rozdílných míst výskytu, jako je například případ nedokonavého *říkat*, jež se na rozdíl od dokonavého *řici* v uvozovacích větách objevuje jen výjimečně. V románu *Hordubal* mají jasně vyšší frekvenci slovesa nedokonavá, což platí též o vidových dvojicích s výjimkou *řici* a *říkat* s jasně dominujícím dokonavým členem páru.

Při porovnání repertoáru sloves pravení mezi jednotlivými knihami se ukázalo, že nejvíce různých verb dicendi, 212, se objevuje v *Povídkách z jedné kapsy*. Počet těchto sloves není výrazně vyšší než v případě *Hordubala* (190) a *Devatera pohádek* (188) a mohlo by se tak zdát, že se autorův výběr sloves pravení příliš nemění, ve skutečnosti každá z knih obsahuje množství verb dicendi (80 v případě *Povídek z jedné kapsy*, 79 v *Hordubalovi* a 68 v *Devateru pohádek*), jež se ve zbylých dvou knihách neobjevují. Vydělili jsme také 60 predikátorů, které se objevují ve všech třech dílech. Předpokládáme, že se převážná část těchto 60 verb dicendi bude objevovat i v dalších prozaických dílech Karla Čapka. Tato hypotéza však zatím zůstává nepotvrzená, a může se tedy stát předmětem dalšího zkoumání.

Anotace

Jméno autora: **Daniel Knápek**

Název fakulty: **Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci**

Název katedry: **Katedra bohemistiky**

Název práce: **Funkce a frekvence verb dicendi ve vybraných prózách Karla Čapka**

Vedoucí práce: **Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.**

Počet znaků: **104 964**

Počet příloh: **0**

Počet titulů použité literatury: **24**

Klíčová slova: verba dicendi, slovesa pravení, komunikační funkce, frekvence, přímá řeč, reprodukováaná řeč

Tato bakalářská diplomová práce se zabývá analýzou verb dicendi neboli sloves pravení ve třech vybraných prozaických dílech Karla Čapka: Povídkách z jedné kapsy, Devateru pohádek a Hordubalovi. Tato slovesa rozděljuje do tří skupin podle toho, zda jejich sémantika odpovídá definici verb dicendi, tuto definici přesahuje a doplňuje o informaci, jež hodnotí či klasifikuje způsob komunikace, nebo zcela nedosahuje kvalit artikulované řeči. Verba dicendi tato práce analyzuje z hlediska jejich frekvence, výskytu v pásmu vypravěče, uvozovacích větách nebo přímých řečech a vidu.

Resumé

This bachelor thesis deals with analysis of function and frequency of verba dicendi (or verbs of speaking) in three selected prose works of Karel Čapek of different genres: a collection of short detective stories *Povídky z jedné kapsy*, a collection of fairy tales *Devatero pohádek* and a novel *Hordubal*. The first chapter of the theoretical part is focused on a definition of verba dicendi and ways of their classification, followed by a second chapter dealing with illocutionary acts and functions of a communication as looked at by J. L. Austin and J. R. Searle and selected grammars of Czech language.

Third chapter of the theoretical part of the book introduces studies of verba dicendi by Czech linguists, which were focused on the verbs ability to express the function of a communication, their occurrence in performative statements, and their semantics and how they express metalanguage function. The final theoretical chapter is focused on differences between direct, indirect, free indirect and other types of reported speech.

The empiric part of the thesis describes and analyzes the verbs of speaking found in Karel Čapek's books. The analysis is focused on their frequency, grammatic aspect, occurrence in introductory clauses of direct speeches, direct speeches themselves or other parts of narrator's speech, and their diversity. The most frequent in all three books verbs are those that are the closest to the definition of verba dicendi, such as *říci*, *pravít* and *povídat*. The verbs mostly occurred in introductory clauses, but their appearance in other parts of the books are not insignificant, some of the verbs even occur more often in direct speeches of characters than the introductory clauses. In terms of the difference of the occurrence of perfect and imperfekt verbs only *Hordubal* showed significant differences.

The most diverse vocabulary of verba dicendi was found in *Povídky z jedné kapsy* with 212 different verbs, but it is not significantly higher number than in the other two books (190 and 188 verbs). Sixty of the verbs were found in all three books and we presume they would also appear in other Karel Čapek's prose books.

Seznam použité literatury a internetových zdrojů

AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Přeložil Jiří PECHAR. Praha: Filosofia, 2000, 172 s.

BAUER, Jaroslav a Miroslav GREPL. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, 243 s.

DANEŠ, František. DVOUROVINNÁ VALENČNÍ SYNTAX. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/DVOUROVINNÁ VALENČNÍ SYNTAX](https://www.czechency.org/slovník/DVOUROVINNÁ_VALENČNÍ_SYNTAX)

DANEŠ, František: *Verba dicendi a výpovědní funkce*. In: *Studia Slavica Pragensia*, Praha: UK, 1973, s. 115–124.

DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA. *Mluvnice češtiny*. (3), Skladba. Praha: Academia, 1987, 746 s.

DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Větné vzorce v češtině*. 2. opr. vyd. Praha: Academia, 1987, 275 s.

DOLEŽEL, Lubomír. *o stylu moderní české prózy: výstavba textu*. 1. vyd. Praha, 1960, s 30–50.

DVOŘÁK, Věra. TRANZITIVNÍ SLOVESO. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/TRANZITIVNÍ SLOVESO](https://www.czechency.org/slovník/TRANZITIVNÍ_SLOVESO)

FILIPEC, Josef, František DANEŠ a Vladimír MEJSTŘÍK. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vydání 4. Praha: Academia, 2005, 646 s.

HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. a kol. *Slovník spisovného jazyka českého*. I–IV. Praha: Academia, 1971.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Česká verba dicendi v performativním užití: příspěvek ke zkoumání komunikativních funkcí výpovědi*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988, 156 s.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Úvod do teorie textu. Určeno pro posl. 4. roč. oboru bohemistika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, 83 s.

HIRSCHOVÁ, Milada. REPRODUKOVANÁ ŘEČ. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/REPRODUKOVANÁ ŘEČ](https://www.czechency.org/slovník/REPRODUKOVANÁ_ŘEČ).

HIRSCHOVÁ, Milada. VERBUM DICENDI. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/VERBUM DICENDI](https://www.czechency.org/slovník/VERBUM_DICENDI).

HIRSCHOVÁ, Milada. VERBUM SENTIENDI. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/VERBUM SENTIENDI](https://www.czechency.org/slovník/VERBUM_SENTIENDI).

KARLÍK, Petr. PŘÍSUDEK. In: CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. © Masarykova univerzita, Brno 2012–2018 [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSUDEK>

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s.

SEARLE, J. R. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969, 203 s.

SVOBODOVÁ, Jindra. Sémantika sloves mluvení v uvozovacích větách uměleckého textu. In: *Studia Bohemica X*. Editor Petr POŘÍZKA. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 153–160.

ŠINDLEROVÁ, Helena. *Seznam nejfrekventovanějších českých sloves (s označením vidu, rekce a s příklady)*. Dot. Praha: SPN, 1982, 79 s.

ŠOLTYS, Otakar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Praha, 1983, 140 s.

Analyzovaná literatura

ČAPEK, Josef a Karel ČAPEK. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek*. Ilustroval Josef ČAPEK. Praha: Fr. Borový, 1932, 257 s.

ČAPEK, Karel. *Hordubal*. Praha: Fr. Borový, 1935, 195 s.

ČAPEK, Karel. *Povídky z jedné kapsy*. 13. vyd. Praha: Fr. Borový, 1937, 243 s.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Příklad analýzy	30
Tabulka 2: Verba dicendi v Povídkách z jedné kapsy.....	34
Tabulka 3: Verba dicendi v Devateru pohádek.....	43
Tabulka 4: Verba dicendi v Hordubalovi	52
Tabulka 5: Slovesa pravení společná pro analyzované Čapkovy knihy.....	60